

Running Head: JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

De ervaren scheidingslast en hulpbehoefte van Nederlandse jongvolwassenen

Premaster's thesis/ Bachelor's thesis

Utrecht University

Pre master's programme in Clinical Child Family and Education Studies/

Bachelor's programme Pedagogische Wetenschappen.

L.M. den Butter (6512453) & D.J. van den Berg (5724813)

Supervising lecturer: Inge van der Valk

Second assessor: Zoë Rejaän

Datum: 23 juni 2020

Aantal woorden: 5865 excl. voorblad, voorwoord, abstract, tabellen, bijlagen en referentielijst

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoek ‘Jongvolwassenen en de ouderlijke scheiding: De ervaren scheidingslast en hulpbehoefte van Nederlandse jongvolwassenen’. Dit onderzoek is geschreven ter afronding van de Premaster Clinical Child, Family and Education Studies van Laura en de Bachelor Pedagogische Wetenschappen van Daphne, aan de Universiteit Utrecht. Afgelopen halfjaar hebben wij ons verdiept in de gevolgen van een scheiding voor jongvolwassenen en hun wensen daarbij ten aanzien van hulp. Zelf vallen wij binnen deze doelgroep wat maakt dat onze interesse gewekt was. Vanuit Laura’s hbo-opleiding is, in samenwerking met het Expertisecentrum Kind en Scheiding, gewerkt aan een onderzoek rondom jongvolwassenen. Echter, zowel vanuit Laura als Nelly Snels-Dolron (Directrice van het Expertisecentrum Kind en Scheiding) kwam de wens om het onderzoek uit te breiden. Daphne merkte in haar omgeving dat veel van haar vrienden die binnen de doelgroep vallen, nog veel last hebben van de scheiding van ouders en hoe dit doorwerkt in hoe zij zijn gevormd als persoon. Dit resulteerde in een grote interesse om onderzoek te doen naar deze doelgroep. Met het huidige onderzoek hopen wij bij te dragen aan het beter begrijpen van jongvolwassenen die te maken hebben met een scheiding. Tevens hopen wij maatschappelijke aandacht voor deze doelgroep te creëren.

Wij willen onze dankbaarheid uitspreken naar onze thesisbegeleider Dr. Inge van der Valk, die met haar enthousiasme, expertise en flexibiliteit ons heeft ondersteund bij het schrijven van deze thesis. Het was voor ons beide een interessant en mooi leerproces. Daarnaast willen wij onze dank uitspreken naar de medestudenten voor de goede bijeenkomsten die er zijn geweest en hulp die daar geboden werd. Tot slot willen wij onze familie bedanken voor hun medeleven en adviezen.

Abstract

Background: Annually, about 86.000 Dutch minors are faced with the divorce or separation of their parents. Research shows that this can affect children; they have an increased risk of facing problems compared to their peers from intact families. However, research often focuses on the effects of a divorce on children and much less on young adults. Moreover, no research has yet been conducted into the need for support of young adults in the Netherlands.

Aim: This study explored the perceived problems around a parental divorce on adolescents, to examine if and how they had a need for support regarding this. **Method:** A self-report questionnaire was used to investigate the burden and need for help. 264 Dutch young adults participated, aged 16 to 24, and of different education levels, already working or seeking for work. **Results:** The analyses show that seventy percent of the respondents perceive problems regarding parental divorce. This often seems to be internalizing in nature or relate to the parent-child contact or romantic relationships. Thirty percent of the respondents appear to have a need for support. Individual help is the preferred form of help. Regarding the topics they would like to be addressed, they mention how the divorce affected them personally and their experiences and emotions. Finally, it appears that the need for help increases as young adults report more problems. **Conclusion:** This study shows that more attention should be paid to young adults from divorced parents in literature, clinical practice and society, as they are also affected by the divorce and a considerable part of them indicate they would like to have some support or counseling to help them cope better.

Keywords: Divorce, young adults, adolescent, perceived problems, burden, need for support

Jongvolwassenen en de ouderlijke scheiding: De ervaren scheidingslast en hulpbehoefte van Nederlandse jongvolwassenen

Ieder jaar krijgen zo'n 86.000 thuiswonende kinderen in Nederland te maken met een ouderlijke scheiding. Hiervan zijn er ten minste 10.000 meerderjarig (Spruijt & Kormos, 2014). Onderzoek wijst uit dat een scheiding effect kan hebben op de kinderen. Zo hebben zij een verhoogd risico op problemen op emotioneel-, gedrags-, sociaal-, gezondheids-, en academisch gebied vergeleken met hun leeftijdsgenoten uit intacte gezinnen (Amato, 2010; Sun & Li, 2002).

Onderzoek op dit gebied lijkt zich vooralsnog vaker te richten op kinderen en minder op jongvolwassenen. Echter, uit onderzoek is gebleken dat ook jongvolwassenen gemiddeld genomen meer internaliserende problemen hebben dan hun leeftijdsgenoten uit intacte gezinnen (Junger, Mesman, & Meeuws, 2003). Bovendien kan een ouderlijke scheiding een specifieke impact hebben op jongvolwassenen, gezien hun levensfase (Ploegmakers-Burg & Stortelder, 2008). Zodoende kunnen ontwikkelingstaken lastiger zijn voor deze groep (Nolten 2015). Echter, in Nederland lijkt hulp voor deze doelgroep gering doordat dit zich vooral richt op kinderen tot achttien jaar (Zoon & Anthonijsz, 2015). Daarom zal dit onderzoek zich richten op de mogelijke problemen die jongvolwassenen rapporteren vanuit de ouderlijke scheiding en de wensen die jongvolwassenen hebben ten aanzien van hulp bij deze mogelijke problemen.

Scheiding en adolescentie

De gehele fase van jongvolwassenheid kan een stressvolle periode zijn door de vele veranderingen en de ontwikkelingstaken die moeten worden volbracht. (Kohnstamm, 2009; Ploegmakers-Burg & Stortelder, 2008; Rögels, 2014). Hieronder valt ten eerste de positie ten opzichte van ouders (12-17 jaar), het gezin van herkomst, de familie en de partner (17-23 jaar). Ten tweede de ontwikkeling van intimiteit en seksualiteit (12-17 jaar), het aangaan van duurzame relaties (18-23 jaar) en de ontwikkeling op het gebied van partnerrelatie, seksualiteit en opvoeding (24-35 jaar) (Spanjaard & Slot, 2015). De scheiding kan van invloed zijn op deze ontwikkelingstaken, waardoor deze lastiger kunnen zijn voor deze groep (Nolten, 2015; Ploegmakers-Burg & Stortelder, 2008). Twee overkoepelende thema's van de verschillende ontwikkelingstaken worden hieronder kort uitgewerkt.

Ouder-kindrelatie

Naast de partnerrelatie kan de scheiding van invloed zijn op de kwaliteit van het gezinsfunctioneren (Anderson, 2014). Hierbij kunnen vooral ouderlijke conflicten zorgen dat

kinderen het gevoel hebben ‘tussen’ ouders in te zitten (Afifi, 2003; Hartman et al., 2011; Kelly & Johnson, 2001). Daarnaast zijn de uitwonende ouders, meestal vaders, gemiddeld minder betrokken bij het leven van kinderen, zeker wanneer deze ouder een nieuw gezin heeft (Hartman et al., 2011). Uit onderzoek blijkt dat dit van invloed kan zijn op kinderen. Zo kan een slechte relatie met de biologische ouders samenhangen met een hogere mate van externaliserend probleemgedrag (King, 2007). De frequentie en de kwaliteit van het contact met beide ouders is van belang voor het welbevinden van kinderen (Amato 2010; Kim, 2011). Hoewel het in sommige gezinnen goed gaat en er geen problemen ontstaan, zijn de gemiddelde effecten van een ouderlijke scheiding sterk (Amato & Cheadle, 2005). Het kan daarom van belang zijn om na te gaan wat de hulpbehoefte van deze doelgroep is.

Partnerrelatie

Uit onderzoek blijkt dat een scheiding van ouders effect kan hebben op de partnerrelatie van jongvolwassenen. Zo zouden zij, gemiddeld genomen, vaker problemen hebben in een relatie dan leeftijdsgenoten uit intacte gezinnen (Emery, Waldron, Kitzmann, & Aaron, 1999) en verkeren zij gemiddeld langer in een problematische relatie (Knox, Zusman, & DeCuzzi, 2004). Daarnaast stellen Jackson & Five (2017) dat zij meer moeite hebben met het aangaan van contacten. Ook blijken zij, gemiddeld genomen, eerder uit huis te gaan, stellen zij vaker het huwelijk uit of kiezen ervoor om helemaal niet te trouwen (Brons, 2020; Hartman, Magalhaes, & Mandich, 2011). Daarnaast kunnen er zich meer huwelijksproblemen voordoen. Dit lijkt te komen door het ontbreken aan een voorbeeld van een liefdevolle en duurzame relatie (Amato & Cheadle, 2005). Een andere verklaring zou de intergenerationele overdracht kunnen zijn. Een stel waarvan beide ouders gescheiden zijn, heeft bijvoorbeeld zelf drie keer zoveel kans om te scheiden (Brons, 2020; Collardeau & Ehrenberg, 2016; Spruijt & Kormos, 2010).

Hulpaanbod

In Nederland is een aantal regelingen en richtlijnen van kracht om de scheiding voor ouders en kinderen zo goed mogelijk te laten verlopen. Zo is in 2009 de Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding ingegaan. Deze wet stelt dat ouders een ouderschapsplan moeten opstellen wanneer zij hun huwelijk of geregistreerd partnerschap beëindigen. Het doel hiervan is onder meer om de problemen van kinderen na een scheiding te helpen verminderen (Van der Valk & Spruijt, 2013). Daarnaast is de Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming opgesteld en zeer recent een revisie hiervan. Deze richtlijn omvat handvatten voor hulpverleners om kind en ouder te begeleiden (Van der Valk et al, 2020).

Daarnaast is in Nederland relatief veel hulpaanbod voor kinderen met gescheiden ouders (Geurts, Chênevert, & Anthonijsz, 2009). Bij Villa Pinedo kunnen kinderen hun ervaringen delen, elkaar adviseren en steunen door middel van een forum. Daarnaast werkt Villa Pinedo met Buddy's waarbij kinderen worden gekoppeld aan een ervaringsdeskundige. Dit is een jongvolwassene die zelf gescheiden ouders heeft en getraind is om Buddy te zijn. Buddy's bieden kinderen van gescheiden ouders een luisterend oor, geven advies en beantwoorden vragen (Villa Pinedo, z.d.). Daarnaast bestaan interventies zoals Zandkastelen!, KIES en Kits en Co. Deze omvatten groepsbijeenkomsten met lotgenoten waarbij zij hun ervaringen kunnen delen. Aanvullend worden ouders geïnformeerd over de interventie en de invloed die een scheiding kan hebben op kinderen. De meeste interventies zijn echter gericht op kinderen onder de achttien (Geurts et al., 2009). Hierdoor lijkt het erop dat de groep boven de achttien over het hoofd gezien wordt wat betreft hulp rondom de ouderlijke scheiding.

Effectiviteit en ervaringen

Het lijkt dus onduidelijk welke soort hulp jongvolwassenen krijgen of zouden wensen bij de ouderlijke scheiding. Daardoor lijkt ook niet bekend welke soort hulp voor deze doelgroep effectief is en hoe zij deze hulp ervaren. Uit literatuuronderzoek van Ince, Van Rooijen, & Verheijden (2018) blijkt dat er, voor kinderen onder de achttien, een aantal werkzame elementen is bij interventies voor gezinnen in scheiding. Het blijkt dat vooral interventies, waar gefocust wordt op de ervaringen van kinderen zelf, een positief effect hebben op het functioneren. Deze interventies moeten snel ingezet worden; de beste effecten worden namelijk gevonden wanneer deze binnen twee jaar na de scheiding plaatsvinden. Daarnaast lijken ze het positiefste effect te hebben wanneer ze van korte duur zijn (maximaal tien bijeenkomsten van gemiddeld 60-75 minuten per keer). Bovendien lijkt het van belang dat er groepsbijeenkomsten plaatsvinden. Door te praten met lotgenoten kunnen gevoelens van eenzaamheid verminderen. In deze groepen doen deelnemers bijvoorbeeld aan rollenspellen, groepsdiscussies en oefeningen in het oplossen van sociale problemen om bepaalde vaardigheden te trainen (Ince et al., 2018).

De bovenstaande werkzame elementen van interventies zijn echter alleen onderzocht voor kinderen onder de achttien. Onduidelijk is dus of voor jongvolwassenen dezelfde facetten effectief zijn bij interventies, welke hulpbehoefte zij hebben en welke hulpvorm zij het prettigst zouden vinden. Werkzame elementen zouden kunnen verschillen voor deze doelgroep omdat er, zoals eerder genoemd, in deze levensfase specifieke ontwikkelingstaken zijn waar de scheiding invloed op kan hebben (Ploegmakers-Burg & Stortelder, 2008). Veel jongvolwassenen met gescheiden ouders lijken moeite te hebben of zijn bang moeite te

ervaren bij het aangaan van intieme relaties. Ook kunnen zij een negatief effect ervaren op hun emotionele welzijn (Cartwright, 2010). Hun hulpbehoefte zou zich daarom kunnen bevinden op deze gebieden. Er is echter te weinig bekend over deze doelgroep om dit te kunnen stellen. Onderzoek van Neale (2002) gericht op kinderen en jongvolwassenen in Engeland heeft wel laten zien wat jongeren als negatief ervaren bij het krijgen van hulp. Uit dit onderzoek blijkt dat jongeren hulp waarvoor zij niet zelf hebben gekozen, niet ervaren als steun maar als interventie of ondervraging. Daarnaast kunnen jongeren bang zijn dat ze door te praten met een professional de positie van hun ouders ondermijnen. Veel jongeren ervaren verder dat ze worden behandeld als deel van het probleem in plaats van een individu die over de persoonlijke ervaringen mag vertellen. Deze studie hoopt bij de dragen aan kennis over jongvolwassenen met gescheiden ouders zodat de klinische praktijk hierop in kan spelen.

Huidige studie

Het huidige onderzoek richt zich op mogelijke problemen die jongvolwassenen rapporteren naar aanleiding van een ouderlijke scheiding en de wensen die zij hebben ten aanzien van hulp. Een behoeftepeiling van deze doelgroep staat dus binnen dit onderzoek centraal. Dit is de eerste keer dat dit specifiek voor deze doelgroep in Nederland wordt onderzocht. De centrale vraagstelling is daarom exploratief: Welke mogelijke problemen of last ervaren jongvolwassenen rondom de scheiding van hun ouders en welke begeleiding zouden zij daar bij wensen? Middels drie deelvragen zal deze vraag beantwoord worden. Ten eerste zal antwoord gegeven worden op de vraag: Welke mogelijke problemen ervaren jongvolwassenen rondom een ouderlijke scheiding? En wat voor rol speelt de huidige leeftijd hierbij? Ten tweede zal antwoord gegeven worden op de vraag: Wat geven jongvolwassenen aan over hulp die zij hierbij verlangen? Ten slotte zal antwoord gegeven worden op de vraag: Is er een verband tussen de ervaren scheidingslast en de hulpbehoefte van jongvolwassenen?

Op basis van de bovenstaande informatie zijn de volgende hypothesen opgesteld voor het huidige onderzoek: (1) Jongvolwassenen rapporteren problemen rondom de scheiding. (2) Op grond van de ontwikkelingsfase van jongvolwassenen zullen problemen zich richten op specifieke gebieden zoals partnerrelatie en ouder-kindrelatie. Gezien de verschillen binnen de ontwikkelingsopgaven per leeftijd (Spanjaard & Slot, 2015), wordt er verwacht dat de huidige leeftijd van invloed is op gerapporteerde problemen. Zo zullen (3) jongvolwassenen van 16-18 gemiddeld genomen meer problemen rapporteren binnen de gezinssituatie en (4) zullen jongvolwassenen van 18-24 zullen gemiddeld meer problemen rapporteren rondom het aangaan en onderhouden van een eigen partnerrelatie. Wat betreft de hulpbehoefte wordt verwacht dat (5) jongvolwassenen het prettig vinden wanneer interventies plaatsvinden in

groepsverband met lotgenoten. Ten slotte wordt verwacht dat (6) jongvolwassenen behoefte hebben aan hulp waar gefocust wordt op de jongere en zijn of haar persoonlijke ervaringen. Op grond van deze hypothesen zal het onderzoek worden gekenmerkt door beschrijvende resultaten.

Methode

Procedure

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een online zelf-rapportage vragenlijst. Deze is van origine gebruikt voor een behoeftepeiling onder jongeren (Van der Valk, Spruijt, De Goede, Meeus, & Maas, 2013). Het doel is om een algemeen beeld te schetsen van mogelijke ervaren lasten rondom de scheiding en wensen van jongvolwassenen ten aanzien van hulp. De vragenlijst kent zowel gesloten als open vragen.

De steekproef is getrokken middels een *selecte convenience sampling*. Zo zijn op vele scholen, zowel MBO, hbo als wo, posters opgehangen die aandacht vragen voor het onderzoek met een QR-code en link naar de online vragenlijst. In verband met het tijdsbestek van het onderzoek worden hierdoor respondenten snel bereikt. Een ander argument voor deze keuze is de mogelijkheid om respondenten middels sociale media te werven.

Wat betreft de ethische aspecten van dit onderzoek is toestemming voor dit onderzoek verleend door de facultaire ethische commissie. Zo is participatie geheel vrijwillig en mogen respondenten te allen tijde hun deelname beëindigen. Deelname zal geen risico vormen voor de psychische- of mentale gezondheid, maar zal wel een (tijds)belasting zijn voor de onderzoekspopulatie. Verder worden respondenten, voordat de online vragenlijst begint, geïnformeerd over het gebruik van de data en anonimiseren. Tevens geven zij van tevoren toestemming dat hun gegevens ten behoeve van onderzoek worden gebruikt. De data wordt opgeslagen volgens het protocol van de Universiteit Utrecht. Ten slotte worden respondenten gewezen op KIES-coaches en hoe zij deze kunnen benaderen wanneer zij hulp zouden willen.

Steekproef

De steekproef bestaat uit 264 jongvolwassenen, waarvan 220 jongvolwassenen uit formeel gescheiden gezinnen, 37 uit gedecohabiteerde gezinnen en 7 uit gezinnen waarvan ouders gaan scheiden. De studenten hebben een leeftijd tussen 16 tot 24 jaar met een gemiddelde leeftijd van 21.3. De steekproef bestaat uit 57 mannen en 207 vrouwen. Het opleidingsniveau varieert van MBO (9.6%), hbo (31.4%) tot wo (26.1%). Eveneens zijn werkzoekende/werkende jongvolwassenen (32.6%) meegenomen in deze studie.

Instrument

Scheidingslast. De ervaren scheidingslast is gemeten door te vragen naar verschillende componenten die eventueel als lastig kunnen worden ervaren rondom de scheiding. Hieronder vallen bijvoorbeeld: emoties, stress, concentratieproblemen, schuldgevoelens, problemen in de eigen relaties, het missen van familieleden. Deze factoren worden bevraagd door middel van een overkoepelende vraag “Zijn er dingen rond de scheiding van je ouders die jij weleens lastig vindt, zoals..” met subvragen als “Dat je steeds bezig bent je spullen heen en weer te sjouwen” en “Dat je moeite hebt met je eigen romantische relaties”. De respondenten antwoorden met de antwoordopties ‘Ja’, ‘Soms’, ‘Nee’ en ‘Niet van toepassing’. De Cronbach’s alpha van de gemiddelde scheidingslast is $\alpha = .92$. Deze schaal blijkt zeer goed betrouwbaar. Uit een factoranalyse blijkt er geen onderliggende factorstructuur te zijn voor deze lasten. De Cronbach’s alpha van de lasten voor zelfstandig wonende jongvolwassenen is $\alpha = .65$. De betrouwbaarheid van deze schaal is twijfelachtig.

Hulpbehoefte. De hulpbehoefte van jongvolwassenen, bij mogelijk ervaren last rondom de scheiding, wordt allereerst onderzocht door te vragen naar vormen van hulp die de respondenten eventueel al gehad hebben (gesloten vraag) en hoe ze die ervaren hebben (open vraag). Vervolgens wordt gevraagd of ze wel eens hulp of ondersteuning zouden willen om over de scheiding te praten en op welke manier dan. Dit is een gesloten vraag met een 7-punts Likertschaal waarbij ook een mogelijkheid is om een eigen antwoord te formuleren door de antwoordoptie ‘Anders, namelijk’.

Analyseplan

Om de eerste onderzoeksvraag naar mogelijke problemen van jongvolwassenen rondom de scheiding te onderzoeken, is middels een frequentietabel inzicht gegeven in de gevraagde lasten. Mogelijke leeftijdsverschillen zijn getoetst door een eenweg ANOVA (variantieanalyse). Overige lasten zijn middels ordening, categorisering en kwantificering, geanalyseerd (zie Bijlage III-VIII). Voor de tweede onderzoeksvraag naar de hulp die jongvolwassenen verlangen, zijn frequentietabellen gebruikt. Verschillende onderwerpen zijn middels ordening, categorisering en kwantificering geanalyseerd (zie Bijlage IX en X). Om de laatste, eveneens exploratieve, onderzoeksvraag naar het verband tussen de ervaren scheidingslast en hulpbehoefte te onderzoeken, is de gemiddelde scheidingslast berekend. Hiervan is de Pearson's correlatie met de hulp- en praatbehoefte geanalyseerd.

Resultaten

Frequentie Algehele scheidingslast

Om antwoord te geven op deelvraag 1(a): ‘Welke mogelijke lasten ervaren jongvolwassenen rondom een ouderlijke scheiding?’ zijn er verschillende analysetechnieken toegepast. Ten eerste is er middels een frequentietabel inzicht gegeven in de gerapporteerde last van jongvolwassenen (Tabel 1). Op de vraag hoeveel last de respondenten over het geheel genomen ervaren van de scheiding, antwoordde ongeveer zeventig procent een beetje tot heel veel last te ervaren.

Tabel 1.

Frequenties en percentages voor de schaal van Algehele Scheidingslast

Schaal	Frequentie	Percentage
scheidingslast		
Totaal geen last	19	7.2%
Bijna geen last	57	21.6%
Een beetje last	97	36.7%
Veel last	74	28.0%
Heel veel last	17	6.4%

Noot. N = 264 voor Scheidingslast.

Frequentie verschillende scheidingslasten

Tabel 2 bevat een frequentietabel van de verschillende gerapporteerde lasten rondom de scheiding. Er zijn zowel lasten gerapporteerd ten aanzien van de ouder-kindrelatie als de partnerrelatie. Verder blijkt dat de lasten vaak internaliserend van aard zijn en dat jongvolwassenen moeite kunnen ervaren met de coping. Ook blijkt dat jongvolwassenen vaak last ervaren van spanningen thuis. Opvallend zijn de gerapporteerde lasten over sombere en onzekere gevoelens. Tevens is er een opvallend verschil tussen ouders. Zo geven jongvolwassenen aan meer last te ervaren van het vaker willen zien van hun vader dan hun moeder. Daarnaast geven zij aan vaker last te ervaren met een nieuwe partner van hun vader dan van hun moeder en vaker last te ervaren van moeder die dingen vertelt dan vader.

Frequentie verschillende scheidingslasten op kamers

Tevens is er een frequentietabel gebruikt voor gerapporteerde lasten rondom scheiding, specifiek voor zelfstandig wonende jongvolwassenen. Uit Tabel 3 blijkt dat de een derde van de respondenten aangeeft het lastig te vinden om de balans te vinden in het contact houden met ouders. Opvallend is het aanzienlijk grote verschil van de last in het contact houden met vader en moeder.

Tabel 2.

Frequenties en percentages voor Lasten Scheiding

Lasten Scheiding	Frequentie	Percentage
Dat je weleens last heb van spanning in huis	197	74.6%
Dat je weleens somber bent door het gedoe thuis.	182	68.9%
Je wel iets aan de situatie wilt veranderen, maar je weet niet hoe.	157	59.5%
Dat je moeite hebt met je eigen romantische relaties.	154	58.4%
Dat je het gevoel hebt dat je partij moet kiezen.	151	57.2%
Dat je je schuldig voelt naar je moeder of je vader toe.	148	56.1%
Dat je je best doet om niet je ouders tot last te zijn.	146	55.3%
Dat je moeder dingen aan je vertelt die je eigenlijk niet wilt horen.	146	55.3%
Dat je je weleens onzeker voelt door de situatie thuis.	136	51.5%
Dat je het gevoel hebt dat er niet zo veel rekening met jou gehouden wordt.	136	51.5%
Dat je de situatie thuis weleens afreageert op anderen.	133	50.4%
Dat je last hebt van ruzie(s) tussen je ouders.	132	50.0%
Dat je je vader vaker zou willen zien.	131	49.6%
Dat je vader een (nieuwe) vriendin heeft.	125	47.0%
Dat je vader dingen aan je vertelt die je eigenlijk niet wilt horen.	124	46.9%
Dat je steeds bezig bent je spullen heen en weer te sjouwen.	124	46.0%
Dat je naar je vader gaat, maar je eigenlijk geen zin hebt.	121	45.9%
Dat je moeite hebt om je te concentreren tijdens het studeren.	115	43.5%
Dat je stress krijgt van het heen en weer sjouwen van je spullen.	107	40.5%
Dat je een deel van je familie niet meer ziet.	104	39.4%
Dat je moeite hebt om op te letten in college.	92	34.8%
Dat je weleens wenst dat je ouders nog bij elkaar waren.	91	34.5%
Dat je moeder een (nieuwe) vriend heeft.	88	33.3%
Dat je je moeder vaker zou willen zien.	77	29.2%
Dat je naar je moeder gaat, maar je eigenlijk geen zin hebt.	75	28.4%
Dat je stiefmoeder zich teveel met jou bemoeit.	69	26.1%
Dat je nieuwe stiefbroertjes/zusjes hebt.	67	25.3%
Dat je stiefvader zich teveel met jou bemoeit.	54	20.4%
Dat je een deel van je vrienden niet meer ziet.	42	15.9%
Dat je nieuwe halbroertjes/zusjes hebt.	32	12.1%

Noot. Antwoordmogelijkheden 'Ja' en 'Soms' vormen het percentage. N = 264 voor Lasten Scheiding.

Tabel 3.

Frequenties en percentages voor Lasten Scheiding Op Kamers

Lasten Scheiding	Frequentie	Percentage
Dat je het lastig vindt om de balans te vinden in het contact houden met je ouders.	78	29.6%
Dat je het lastig vindt om contact te houden met je vader.	71	26.9%
Dat je liever op je studentenkamer bent, dan dat je teruggaat naar je vader.	51	19.3%
Dat je liever op je studentenkamer bent, dan dat je teruggaat naar je moeder.	51	19.3%
Dat je het lastig vindt om contact te houden met je moeder.	20	7.6%

Noot. Antwoordmogelijkheden ‘Ja’ en ‘Soms’ vormen het percentage; $n = 121$ voor Lasten Scheiding Op Kamers.

Overige lasten

Ten slotte is, om antwoord te vinden op de deelvraag 1a: ‘Welke mogelijke problemen ervaren jongvolwassenen rondom een ouderlijke scheiding’, het item ‘Lasten Overig’ geanalyseerd. Dit item was een open vraag waarvan een overzicht is gemaakt met alle antwoorden van respondenten en categorisering per thema (Bijlage I). Uit Tabel 7 in Bijlage I blijkt een scala van lasten die jongvolwassenen ervaren rondom een ouderlijke scheiding. De meest genoemde last is het geen contact hebben met een ouder (11.7%). Daarna werd de verminderde ouder-kindrelatie met een of beide ouder(s) het vaakst genoemd (9.1%). Op de derde plek komt: het zijn van boodschapper tussen ouders, financiële problemen of discussies over financiën, het ontstaan van extra lastige situaties door ziekte of psychopathologie van een ouder en de verdeling van feest- of verjaardagen (5.2%).

Variantieanalyses Leeftijd en Scheidingslast

Om antwoord te geven op deelvraag 1(b): ‘Welke rol speelt de huidige leeftijd in de mate van gerapporteerde scheidingslast?’ zijn variantieanalyses (ANOVA) uitgevoerd om gerapporteerde lasten te vergelijken op basis van twee leeftijdscategorieën: zestien- tot eenentwintigjaar ($n = 123$) en tweeëntwintig- tot vierentwintigjaar ($n = 141$). Dit houdt verband met het creëren van gelijke, normaal verdeelde groepen. Aan verdere assumptie is voldaan. Uit de ANOVA blijkt dat de algehele gerapporteerde scheidingslast van jongvolwassenen niet significant verschillend is op basis van leeftijdsgroep ($F(1, 262) = 3.34$, $p = .07$). Ook wanneer afzonderlijk per ‘last item’ wordt gekeken naar mogelijke leeftijdsverschillen, wordt van alle items slechts één significant verschil gevonden. Dit verschil kan echter berusten op toeval of kanskapitalisatie.

Variantieanalyses jongvolwassenen die zelfstandig wonen

Verder zijn variantieanalyses uitgevoerd voor alle verschillende gerapporteerde lasten van de scheiding voor studenten die op kamers wonen (Tabel 3). Een eenweg-ANOVA laat zien dat er een significant verschil is in de gerapporteerde last 'Dat je liever op je studentenkamer bent (in het weekend) dan dat je teruggaat naar je vader of moeder'. Voor vader ($F(1, 119) = 3.86, p = .05$) en voor moeder ($F(1, 119) = 6.31, p = .01$). De beschrijvende statistieken tonen dat 16-21 jarigen voor vader ($1.97 \pm .910, p = .05$) en moeder ($1.92 \pm .84, p = .01$) significant meer last ervaren ten opzichte van de groep 22-24 jarigen, voor vader ($1.62 \pm .886, p = .05$) en voor moeder ($1.52 \pm .78, p = .01$). Dit duidt erop dat de jongere subgroep deze stelling gemiddeld genomen lastiger vindt. Echter, deze groepen zijn ongelijk verdeeld: $n = 36$ voor mannen en $n = 85$ voor vrouwen.

Algehele last en sekse

Er is tevens explorierend een variantieanalyse uitgevoerd voor de algehele scheidingslast (Tabel 1) en sekse. Er is een statistisch significant verschil van sekse in de eenweg-ANOVA ($F(1, 262) = 6.96, p = .01$). De beschrijvende statistieken tonen aan dat de algehele ervaren scheidingslast significant hoger is voor vrouwen ($3.14 \pm .99$ last, $p = .01$) dan mannen (2.74 ± 1.08 last, $p = .01$). Dit duidt erop dat vrouwen gemiddeld genomen meer scheidingslast ervaren dan mannen. Echter, deze groepen zijn ongelijk verdeeld: $n = 57$ voor mannen en $n = 207$ voor vrouwen. Een t-test toont dat het aantal mannen significant verschilt van het aantal vrouwen ($t(263) = 70.32, p = <.001$). Eveneens blijkt de geobserveerde Power .75 te zijn ($1 - .75 = .25$) $\beta = .25$. De kans op een Type II fout is 25%.

Hulpbehoefte

Om de hulpbehoefte omtrent scheiding te analyseren is allereerst een inventarisatie gemaakt van hoeveel jongvolwassenen behoefte hebben aan ondersteuning. In Tabel 4 zijn de frequenties en percentages van de antwoordmogelijkheden op de vraag: "Denk je dat je wel eens hulp of ondersteuning zou willen om erover te praten?" inzichtelijk gemaakt. Van de respondenten heeft 30.4% misschien wel tot zeker wel behoefte aan ondersteuning omtrent de scheiding van hun ouders. Daarnaast geeft 69.6% van de respondenten aan waarschijnlijk niet tot zeker niet hulp of ondersteuning te willen om over de scheiding te praten (Tabel 4).

Tabel 4.

Frequenties en percentages voor hulpbehoefte

	Frequentie	Percentage
Zeker wel	9	3.6%
Waarschijnlijk wel	23	9.2%
Misschien wel	44	17.6%
Waarschijnlijk niet	69	27.6%
Zeker niet	105	42.0%

Noot. $n = 250$ voor hulpbehoefte.

Hulpvorm

Van het totale aantal respondenten ($n = 137$) heeft 51.9% aangegeven welke hulpvorm zij zouden willen. Er konden meerdere antwoordopties worden gekozen waardoor uiteindelijk in totaal 213 responses zijn gegeven (Tabel 5). In Tabel 5 is te zien dat veruit de meeste jongvolwassenen die behoefte hebben aan hulp of ondersteuning (75.2%) de voorkeur geven aan individuele hulp met een volwassene. Daarnaast wil ook een groot aantal (35.0%) hulp in groepsverband.

Tabel 5.

Frequentietabel hulpvorm

	n	Percentage	Percentage van de gevallen
Individueel, met een volwassene	103	48.4%	75.2%
In een groepje (met lotgenoten)	48	22.5%	35.0%
Online: een website met een cursus	11	5.2%	8.0%
Online: een gesloten chatbox (met wachtwoord)	17	8.0%	12.4%
Online: mailcontact met deskundige	18	8.5%	13.1%
Online: combinatie van chatten en begeleiding	16	7.5%	11.7%
Totaal	213	100.0%	155.5%

Noot. Er konden meerdere antwoordmogelijkheden worden gekozen.

Onderwerpen

Vervolgens is aan deze respondenten gevraagd welke onderwerpen ze belangrijk zouden vinden om over te praten wanneer ze hulp zouden krijgen. Ze konden meerdere

antwoorden geven. Er zijn $n = 130$ respondenten meegenomen in de analyse, doordat de overige respondenten geen bruikbaar antwoord hebben gegeven (zoals 'x' of '-'). In totaal zijn 67 verschillende onderwerpen genoemd waarbij de eerste vijf in Tabel 6 in rangorde zijn opgenomen. Deze vijf omvatten 47.7% van alle responsen. In Bijlage II zijn alle 67 genoemde onderwerpen opgenomen. Jongvolwassenen zouden bij hulp het liefst willen praten over de invloed van de scheiding op hen als persoon. Daarnaast vinden ze het belangrijk om hun eigen emoties en ervaringen omtrent de scheiding te bespreken. Ook willen ze praten over de invloed die de scheiding heeft op hun partnerrelaties. Dit komt ook naar voren bij de ervaren scheidingslast.

Tabel 6.

Frequentietabel onderwerpen

Onderwerp	Percentage
Invloed die de scheiding heeft op je als persoon	14.6%
De eigen emoties/ervaringen bespreken (kind centraal)	10.8%
Acceptatie/verwerking	8.5%
Invloed op partnerrelatie	6.9%
Omgaan met stieffamilie	6.9%
Totaal	47.7%

Noot. In de tabel zijn alleen de vijf antwoorden meegenomen die het meest genoemd werden waardoor het totaal weergegeven percentage niet oploopt tot 100%.

Gemiddelde scheidingslast en hulpbehoefte

Pearson's correlatieanalyses zijn gebruikt om antwoord te vinden op deelvraag 3: 'Is er een verband tussen de gemiddelde ervaren scheidingslast en de hulpbehoefte van jongvolwassenen?'. De resultaten laten een significant positief verband zien tussen de gemiddelde scheidingslast en de hulpbehoefte van jongvolwassenen, $r(249) = .483, p < .001$. Op het item 'Praatbehoefte' werden de respondenten gevraagd of zij behoefte hadden om meer over de scheiding te praten. De resultaten laten een significant positief verband zien tussen de gemiddelde scheidingslast en de praatbehoefte van jongvolwassenen, $r(249) = .342, p < .001$.

Conclusie en Discussie

Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat de scheiding van ouders negatieve effecten kan hebben op de ontwikkeling van kinderen. Zo ondervinden zij gemiddeld genomen meer

problemen op emotioneel-, gedrags-, sociaal-, gezondheids-, en academisch gebied, vergeleken met hun leeftijdsgenoten uit intacte gezinnen (Amato, 2010; Sun & Li, 2002). Verder kan de scheiding van invloed zijn op het gebied van partnerrelatie en de positionering ten opzichte van ouders en gezin van herkomst (Brons, 2020; Emery et al., 1999; Jackson & Five, 2017; Kim, 2011; Spruijt & Kormos, 2010). Aansluitend blijken de ontwikkelingstaken voor jongvolwassenen, juist op deze gebieden te liggen (Spanjaard & Slot, 2015), waar door zij hierbij moeite kunnen ondervinden (Nolten, 2015). Daarnaast blijkt dat er, voor zover bekend, geen onderzoek is gedaan naar de mogelijke hulpbehoefte bij jongvolwassenen ouder dan achttien. Wel blijkt uit onderzoek naar jongeren onder de achttien dat hulp vooral effectief is wanneer het op het kind gericht is en dat ondersteuning door middel van groepsbijeenkomsten effectief kan zijn doordat het de eenzaamheid kan verminderen (Ince et al., 2018). In Nederland lijkt de hulp voor jongvolwassenen die met scheiding te maken hebben gering (Zoon & Antoniësz, 2015). Het huidige onderzoek heeft zich, op basis van bovenstaande, gericht op de mogelijke lasten die jongvolwassenen rapporteren naar aanleiding van de scheiding van ouders en de wensen die zij hebben ten aanzien van hulp.

Zoals verwacht bleken jongvolwassenen last te kunnen hebben van de scheiding. Daarbij rapporteren zij een scala aan verschillende ervaren scheidingslasten. Deze bleken, zoals in lijn met de literatuur, vaak internaliserend van aard of, zoals verwacht, betrekking te hebben op de partnerrelatie of (de relatie met) ouders (Afifi, 2003; Hartman et al., 2011; Junger et al., 2003; Knox et al., 2004). Voor jongvolwassenen die zelfstandig wonen, bleken daarnaast specifieke scheidingslasten te gelden. Zij bleken vooral veel moeite te hebben met het houden van de balans in het contact met ouders. Eveneens blijkt uit eerder onderzoek van Struss, Pfeiffer, Preus, & Felder (2001) dat voor deze jongvolwassenen het contact met ouders lastig kan zijn.

Tegen de verwachting in bleek de huidige leeftijd niet tot nauwelijks een rol te spelen bij de mate van algehele scheidingslast. Wel kwam er een leeftijdsverschil naar voren bij de specifieke scheidingslasten voor zelfstandig wonende jongvolwassenen. Gemiddeld genomen ervaren 16 tot 21 jarigen meer last van het feit dat zij liever op hun studentenkamer zijn dan dat zij teruggaan naar hun moeder of vader. Hieruit blijkt dat dit wellicht minder lastig wordt naarmate jongvolwassen langer zelfstandig wonen. Dit sluit aan bij de literatuur waaruit blijkt dat het op lange termijn met de meerderheid van jeugdigen na de scheiding goed gaat (Spruijt & Kormos, 2014; Van der Valk, Van den Berg, Van der Veldt, & Anthonijsz, 2020). Sekse bleek een rol te spelen bij algehele ervaren scheidingslast. Jongvolwassen vrouwen rapporteren gemiddeld genomen significant meer scheidingslast dan jongvolwassen mannen.

Dit is in lijn met eerder onderzoek van Kapinus (2004) waar gender invloed heeft op de houding van kinderen bij scheiding. Echter, uit dit onderzoek blijkt ook dat andere factoren, zoals de conflicten tussen ouders, meer van invloed zijn.

Voor wat betreft de mogelijke behoefte aan ondersteuning: In lijn met de vooraf opgestelde verwachting blijkt dat jongvolwassenen het prettig vinden wanneer hulp in groepsverband met lotgenoten plaatsvindt (Ince et al., 2018). Iets minder dan de helft van de jongvolwassenen geeft aan dit prettig te vinden. De grootste voorkeur geven zij echter aan hulp op individueel niveau met een volwassene. Uit de resultaten blijkt dat deze jongvolwassenen vooral willen praten over de invloed van de scheiding op hen als persoon, over hun eigen ervaringen met betrekking tot de scheiding, hoe ze de scheiding kunnen verwerken en accepteren, en hoe de scheiding invloed heeft op hun eigen relaties. De meest genoemde onderwerpen blijken zeer persoonlijk te zijn. Dit zou mogelijk een verklaring kunnen zijn voor de voorkeur om individuele hulp te krijgen, omdat de vertrouwelijkheid hiervan veel hoger is (McRae, 2013). Een andere verklaring hiervoor kan worden gezocht in het feit dat zij graag hun eigen ervaringen centraal stellen. Bij individuele hulp is hiervoor volle aandacht vanuit de hulpverlener (Close et al., 2020).

Er blijkt samenhang te zijn tussen de gemiddelde scheidingslast en praat- of hulpbehoefte. De praat- en hulpbehoefte bleek gemiddeld genomen groter te worden naarmate jongvolwassenen gemiddeld meer scheidingslast rapporteren. Bij het interpreteren van deze resultaten moet wel in acht worden genomen dat een derde van de respondenten aangeeft (misschien) wel hulp te willen ontvangen. Een groter gedeelte, twee derde, geeft aan waarschijnlijk geen hulp te willen.

Kracht en Beperkingen van het Huidige Onderzoek

Een sterk punt van deze studie is dat er, voor zover bekend, nog niet eerder een behoeftepeiling is gedaan naar de scheidingslast(en) en hulpbehoeften bij jongvolwassenen in Nederland. Echter heeft het een grote meerwaarde om jongvolwassenen te betrekken in onderzoek naar scheiding, omdat blijkt dat zij aangeven behoefte te hebben aan hulp met onderwerpen die specifiek lijken te zijn voor een oudere leeftijdsgroep (Spanjaard, & Slot, 2015). Ze vinden het namelijk belangrijk om te praten over hoe een scheiding invloed heeft gehad op hen als persoon en op hun eigen relaties. Vóór het huidige onderzoek was nog weinig bekend over welke onderwerpen belangrijk zijn voor jongvolwassenen om hulp bij te krijgen. Daarnaast bestaan er ook weinig tot geen hulpprogramma's voor jongvolwassenen boven de achttien met gescheiden ouders (Zoon & Anthonijsz, 2015). Hierdoor is het extra relevant dat beschreven is welke hulpbehoefte deze jongvolwassenen hebben. Aansluitend

hierop is een sterk punt van het huidige onderzoek dat er gebruik is gemaakt van zelfrapportage data van jongvolwassenen. Doordat de jongvolwassenen zelf beschrijven welke lasten zij ervaren en welke behoeftes zij hebben, maakt dat er een valide beeld geschetst kan worden (Van Rooijen & Bartelink, 2010). Hierdoor is voor de klinische praktijk helder waar zij op in kunnen spelen. De lasten zijn tevens goed geoperationaliseerd wat blijkt uit de hoge betrouwbaarheid van de schaal. Eveneens wordt door de brede operationalisering verwacht dat de begripsvaliditeit hoog zal zijn.

De resultaten van deze studie moeten echter ook bekeken worden in de context van zijn beperkingen. Het huidige onderzoek kent geen controlegroep van jongvolwassenen uit intacte gezinnen, waardoor niet uitgesloten kan worden dat er mogelijk andere invloeden een rol spelen in de lasten ten aanzien van partnerrelatie of de relatie met ouders. Aansluitend blijkt de betrouwbaarheid van de schaal voor de lasten van zelfstandig wonende jongvolwassenen twijfelachtig. Ook is de zelfrapportage vragenlijst niet getoetst op psychometrische kwaliteit. Bij het analyseren van de scheidingslasten hebben de antwoordmogelijkheden 'Nee' en 'Niet van toepassing' dezelfde waarde gekregen. Hierdoor mist een nuance omdat situatie specifieke lasten sowieso minder frequent zouden voorkomen. Verder bevat de steekproef een stuk meer vrouwen dan mannen waardoor de sekseverdeling significant verschillend is. Ook zijn niet alle leeftijden evenredig gerepresenteerd binnen de steekproef. Ten slotte moet men, door de wijze van steekproef trekken, voorzichtig zijn in het generaliseren van resultaten. De huidige studie was echter exploratief van aard, en biedt wel aanknopingspunten voor toekomstig onderzoek.

Suggesties voor vervolgonderzoek

Bij vervolgonderzoek is het van belang dat de steekproef aselekt moeten worden getrokken. Hierdoor zullen groepen gelijk zijn en resultaten generaliseerbaar, waardoor er een uitspraak gedaan kan worden over de populatie. Daarnaast zou vervolgonderzoek zich kunnen focussen op zelfstandig wonende jongvolwassenen. Het zou kunnen dat zij andere lasten en behoeftes ervaren dan jongvolwassenen die nog thuis wonen. Hier is binnen de huidige studie gering aandacht voor geweest. Tevens bleek de betrouwbaarheid van de gebruikte schaal twijfelachtig. Verder zou vervolgonderzoek zich kunnen richten op de leeftijd van de jongvolwassene op het moment dat ouders gingen scheiden. Vanuit deze studie blijkt geen invloed van de huidige leeftijd op gemiddelde scheidingslast. Echter, wel bleek de leeftijd van de jongvolwassene op het moment van scheiding samen te hangen met de gemiddelde gerapporteerde scheidingslast. Hieruit bleek dat hoe ouder de jongvolwassenen waren ten tijde van de scheiding, hoe hoger de gemiddelde scheidingslast.. Aansluitend hierop blijkt uit

eerder onderzoek van Strohschein (2005) dat kinderen van ouders die later scheiden, en hierdoor vaak langer verkeren in conflictsituaties, meer angst, depressie en antisociaal gedrag vertonen. Ten slotte zou er onderzoek gedaan kunnen worden naar de partnerrelatie en ouder-kindrelatie waarbij gebruik wordt gemaakt van een controlegroep. Hierdoor zou de rol van mogelijke andere factoren kunnen worden uitgesloten.

Implicaties voor de praktijk

Het beschrijvende onderzoek heeft relevantie voor de klinische praktijk: het laat zien dat jongvolwassenen lasten kunnen ervaren van de scheiding. Deze lasten blijken vaak internaliserend van aard of betrekking te hebben op de partnerrelatie en het contact met ouders. Voorbeelden van meest genoemde lasten zijn: de spanningen thuis, sombere gevoelens, de coping en moeite met eigen romantische relaties, welke overeenkomen met de literatuur (Afifi, 2003; Hartman et al., 2011; Junger et al., 2003; Knox et al., 2004). Met de gerapporteerde scheidingslast hangt samen dat jongvolwassenen een hulpbehoefte kunnen hebben. Hierbij zouden zij willen praten over: hoe de scheiding hen beïnvloedt als persoon, hoe zij de scheiding ervaren hebben, acceptatie en verwerking van de scheiding en hoe de scheiding invloed heeft op hun eigen relaties. Dit onderzoek suggereert dus dat men in de klinische praktijk waakzaam moet zijn voor de ontwikkeling van internaliserende, gezins- en relatieproblemen bij deze doelgroep. Eveneens biedt de huidige studie middels bovenstaande onderwerpen concrete handvatten voor de klinische praktijk om hierbij aan te sluiten. Verder lijkt er momenteel in Nederland op MBO-scholen, hogescholen en universiteiten weinig aandacht te zijn voor jongvolwassenen die lasten ervaren door de scheiding. Uit de huidige studie blijkt echter dat een derde van de respondenten concentratieproblemen na de scheiding ervaart. Dit pleit ervoor om binnen deze vormen van onderwijs meer oog te hebben voor, en waar gewenst, ondersteuning te bieden aan deze groep. Aansluitend hierop is het van belang dat er in de maatschappij aandacht komt voor het feit dat jongvolwassenen met gescheiden ouders lasten kunnen ervaren en hierbij mogelijk ondersteuning wensen. Momenteel lijkt deze groep in Nederland te zijn vergeten. Echter, jongvolwassenen kunnen net als jongere kinderen last ervaren van de scheiding.

Literatuurlijst

- Afifi, T. D. (2003). 'Feeling caught' in stepfamilies: Managing boundary turbulence through appropriate communication privacy rules. *Journal of Social and Personal Relationships, 20*, 729-755. doi:10.1177/0265407503206002
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family, 72*, 650-666. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x
- Amato, P. R., & Cheadle, J. (2005). The long reach of divorce: Divorce and child well-being across three generations. *Journal of Marriage and Family, 67*, 191-206. doi:10.1111/j.0022-2445.2005.00014.x
- Anderson, J. (2014). The impact of family structure on the health of children: Effects of divorce. *The Linacre Quarterly, 81*, 378-387. doi:10.1179/0024363914Z.00000000087
- Brons, M. D. (2020). *Family background and union formation and dissolution processes: A cross-national perspective* (Dissertatie). Vrije Universiteit Amsterdam: Amsterdam.
- CBS Statline (2019). *Huwen, partnerschap; sluiting en ontbinding per maand*. Geraadpleegd op 22-5-2019, via <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83519NED/table?ts=1538569953368> (mei).
- Cartwright, C. (2006). You want to know how it affected me? Young adults' perceptions of the impact of parental divorce. *Journal of Divorce & Remarriage, 44*(3-4), 125-143. doi:10.1300/J087v44n03_08
- Close, L., Thomas, S., Kelley, R., Stein, S., Osbourne, N., & Ackermann, K. (2020). *The differences between individual vs. group therapy*. Mississippi: Oxford Treatment Center.
- Collardeau, F., & Ehrenberg, M. (2016). Parental divorce and attitudes and feelings toward marriage and divorce in emerging adulthood: New insights from a multiway-frequency analysis. *Journal of European Psychology Students, 7*, 24-33. doi:10.5334/jeps.341
- Emery, R. E., Waldron, M., Kitzmann, K. M., & Aaron, J. (1999). Delinquent behavior, future divorce or nonmarital childbearing, and externalizing behavior among offspring: A 14-year prospective study. *Journal of Family Psychology, 13*, 568-579. doi:10.1037/0893-3200.13.4.568
- Geurts, E., Chênevert, C., & Anthonijsz, I. (2009). Te weinig gespecialiseerde hulp bij

- moeizame scheiding. *Jeugd en Co Kennis*, 3, 30-43. doi:10.1007/BF03087516
- Hartman, L. R. , Magalhaes, L., & Mandich, A. (2011). What does parental divorce or marital separation mean for adolescents? A scoping review of North American Literature. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52, 490-518. doi:10.1080/10502556.2011.609432
- Ince, D., Van Rooijen, K., & Verheijden, E. (2018). *Wat werkt bij scheiding?*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Jackson, L. J., & Fife, S. T., (2017). The impact of parental divorce: The relationship between social support and confidence levels in young adults. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59, 123-140. doi:10.1080/10502556.2017.1402652
- Junger, M., Mesman, J., & Meeus, W. (2003). *Psychosociale problemen bij adolescenten. Prevalentie, risicofactoren en preventie*. Assen: Van Gorcum.
- Kapinus, C. A. (2004). The effect of parents' attitudes toward divorce on offspring's attitudes: Gender and parental divorce as mediating factors. *Journal of family issues*, 25(1), 112-135. doi:10.1177/0192513X02250860
- Kelly, J. B., & Johnston, J. R. (2001). The alienated child: A reformulation of parental alienation syndrome. *Family Court Review*, 39, 249-266. doi:10.1111/j.174-1617.2001.tb00609.x
- Kim, H. S. (2011). Consequences of parental divorce for child development. *American Sociological Review*, 76, 487-511.
- King, V. (2007). When children have two mothers: Relationships with nonresident mothers, stepmothers, and fathers. *Journal of Marriage and Family*, 69, 1178-1193. doi:10.1111/j.1741-3737.2007.00440.x
- Knox, D., Zusman, M., & DeCuzzi, A. (2004). The effect of parental divorce on relationships with parents and romantic partners of college students. *College Student Journal*, 38, 597-601. doi:10.1300/J0989-.709.890
- Kohnstamm, R. (2009). *Kleine ontwikkelingspsychologie III: De puberjaren*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- McRae, K. (2013). *What are the advantages and disadvantages of group therapy?* California: Connolly Counseling & Assessment.
- Neale, B. (2002). Dialogues with children: Children, divorce and citizenship. *Childhood*, 9, 455-475. doi:10.1177/0907568202009004006

- Nolten, J. (2015). *Het effect van ouderlijke scheiding op internaliserende problemen bij adolescenten met de emotionele band met moeder en emotionele band met vader als moderatoren* (Masterthesis). Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Ploegmakers-Burg, M., & Stortelder, F. (2008). De adolescentie als reorganisatiefase. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 34, 169-185. doi:10.1007/BF03078419
- Rögels, P. L. J. M. (2014). *Levenslooppyschologie: jongvolwassenen, volwassenen en oudere volwassenen*. Den Haag: Boom Lemma.
- Spanjaard, H., & Slot, W. (2015). Tijden veranderen, ontwikkelingstaken ook. Een 'update' van het competentiemodel. *Kind en Adolescent Praktijk*, 3, 14-21. doi:10.1007/s12454-015-0029-0.
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2014). *Handboek scheiden en de kinderen: Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Strohschein, L. (2005). Parental divorce and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1286-1300. doi: 10.1111/j.1741-3737.2005.00217.x
- Struss, M., Pfeiffer, C., Preuss, U., & Felder, W. (2001) Adolescents from Divorced Families and Their Perceptions of Visitation Arrangements and Factors Influencing Parent-Child Contact. *Journal of Divorce & Remarriage*, 35(1-2), 75-89 doi:10.1300/J087v35n01_04
- Sun, Y. M., & Li, Y. Z. (2002). Children's well-being during parents' marital disruption process: A pooled time-series analysis. *Journal of Marriage and Family*, 64, 472-488. doi:10.1111/j.1741-3737.2002.00472.x
- Ter Voert, M. J. (2018). *Factsheet 2018-5. Scheidingen 2017; Gerechtelijke procedures en gesubsidieerde rechtsbijstand*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Van der Valk, I., & Spruijt, E. (2013). *Het ouderschapsplan en de effecten voor kinderen*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Van der Valk, I., Spruijt, E., De Goede, M., Meeus, W., & Maas, C. (2004). Marital status, marital process, and parental resources in predicting adolescents' emotional adjustment a multilevel analysis. *Journal of Family Issues*, 25, 291-317. doi:10.1177/0192513X03257429
- Van der Valk, I., Van den Berg, G., Van der Veldt, M. C., & Anthonijsz, I. (2020) *Revisie Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Utrecht: Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk, Nederlands Instituut van Psychologen, Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen.

Van Rooijen, K., & Bartelink, C. (2010) *Gebruik van instrumenten in de praktijk* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Villa Pinedo. (z.d.). *Over Villa Pinedo: Alles over onze prachtige villa*. Geraadpleegd van <https://www.villapinedo.nl/over-villa-pinedo/>

Zoon, M., & Anthonijsz, I. (2015). *Handreiking voor het inzetten van preventie- en zorgarrangement. Van gekibbel tot (v)echtscheiding*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Bijlagen

Bijlage I. Tabel met overige lasten

Bijlage II. Onderwerpen

Bijlage III. Gefragmenteerde respons LastenOverig

Bijlage IV. Labels (met respondenten) bij elkaar

Bijlage V. Labels op rangvolgorde met ID respondent

Bijlage VI. Labels op rangvolgorde met ID respondent en aantallen

Bijlage VII. Tabel APA met sublabels

Bijlage VIII. Tabel APA met noot zonder sublabels

Bijlage IX. Alle responsen item onderwerp

Bijlage X: Koppeling responsen onderwerp aan labels

Bijlage I: Tabel met overige lasten

Tabel 7.

Lasten Scheiding Overig

Genoemde last	Frequentie	Percentage
Geen contact ouder	9	11.7%
Verminderde relatie ouder	7	9.1%
Boodschapper tussen ouders	4	5.2%
Financiële problemen/discussies	4	5.2%
Extra lastige situatie door ziekte of psychopathologie	4	5.2%
Verdelen feestdagen/verjaardagen	4	5.2%
Gevoel te moeten zorgen voor ouders	3	3.9%
Ouders die negatief praten over elkaar	3	3.9%
Gevoel dat je vervangen bent	2	2.6%
Oneerlijkheid	2	2.6%
Op ouders lijken	2	2.6%
Verantwoordelijkheidsgevoel naar broers/zussen	2	2.6%
Woonkeuze ouder	2	2.6%
Afspraak regeling ouders zien	1	1.3%
Bemiddelaar tussen ouders	1	1.3%
Geen begrip voor bewuste keuze geen contact	1	1.3%
Geen recht op verdriet	1	1.3%
Gevolgen voor band tussen broers/zussen	1	1.3%
Mentale klachten	1	1.3%
Missen eigen plek	1	1.3%
Missen van vaderfiguur	1	1.3%
Niet thuis willen zijn	1	1.3%
Onbegrip dat je eigen leven wilt leiden	1	1.3%
Ouder anders gaan zien in licht van scheiding	1	1.3%
Ouder die spreek over eigen liefdesleven	1	1.3%
Ouder moeite nieuwe partner ex	1	1.3%
Ouders die geen contact willen met elkaar	1	1.3%
Reden scheiding onuitgesproken	1	1.3%
Thuisituatie voor en tijdens scheiding	1	1.3%
Zorgen broertje/zusje	1	1.3%

Noot. $n = 77$ voor Lasten Scheiding Overig; Wanneer de frequentie van lasten gelijk zijn, zijn deze op alfabetische volgorde weergegeven.

Bijlage II: Volledige frequentietabel onderwerpen

Tabel 8.

Onderwerpen

Label	Percentage
De invloed die het op je als persoon heeft	14.6%
De eigen emoties/ervaringen bespreken (kind centraal)	10.8%
Acceptatie/verwerking	8.5%
Invloed op partnerrelaties	6.9%
Omgaan met de stieffamilie	6.9%
Grenzen aangeven	5.4%
Aandacht verdelen	4.6%
Ervaringen van anderen	4.6%
Tussen ouders in staan	4.6%
Omgang ouders met elkaar	4.6%
Financiën	4.6%
Angst	3.8%
Verantwoordelijkheidsgevoel	3.8%
Contact met vader	3.8%
De negatieve invloed op ouders	3.1%
Ouders negatief over elkaar tegen kind	3.1%
Schuldgevoel	3.1%
Verplaatsen tussen ouders	3.1%
Vertrouwen	3.1%
Een minder goede relatie hebben met één van de ouders	2.3%
Traumatische gebeurtenissen	2.3%
Omgang ouders met kinderen	2.3%
Je rol als kind	2.3%
Zelfbeeld	2.3%
Omgaan met ruzies	2.3%

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

Contact onderhouden	2.3%
Verdriet	1.5%
Omgaan met veranderende situaties	1.5%
Samenkomsten van ouders	1.5%
Omgaan met wat je mist	1.5%
De periode voor de scheiding	1.5%
Stress	1.5%
Loyaliteit	1.5%
Opvoeding	1.5%
Familiepatronen	1.5%
Nieuwe rol in het gezin	1.5%
Onzekerheid	1.5%
Op kamers wonen	1.5%
Woede	0.8%
Omgaan met keuzes die je in een scheiding moet maken	0.8%
Hoe erover praten met brusjes	0.8%
Hoe je als kind belast wordt	0.8%
Dingen minder persoonlijk opnemen	0.8%
Vieren van verjaardagen en feestdagen	0.8%
Liefde	0.8%
Het beste willen betekenen voor ouders	0.8%
Privacy	0.8%
Puber kunnen zijn	0.8%
Concentreren op school	0.8%
Wonen met één ouder	0.8%
Bemoeienis van familie	0.8%
Ouders die erge dingen hebben gedaan	0.8%
Omzetten in leermoment	0.8%
Onpartijdig zijn	0.8%

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

Brusjes die er minder last van hebben	0.8%
Niet iedereen begrijpt je situatie	0.8%
Druk opgelegd door ouders	0.8%
Loslaten	0.8%
Verschillend gevoel bij ouders	0.8%
Verlatingsangst	0.8%
Relatie met ouders	0.8%
Onzekerheid over toekomst	0.8%
Erover praten zonder emotioneel te worden	0.8%
Vechtscheiding	0.8%
Gesprek aangaan met ouders	0.8%
Ermee omgaan op belangrijke momenten	0.8%
Familiegevoel	0.8%
Totaal	100%

Noot. n=131.

Bijlage III: Gefragmenteerde respons LastenOverig

Tabel 9.

Gefragmenteerde respons op Overige Lasten

	Antwoord	Label
R1	Dat mijn vader geen nieuwe relatie heeft en "alleen" is, terwijl mijn zusje en ik bij mijn moeder wonen met haar nieuwe man. Is onze eigen keuze geweest om bij onze moeder te gaan wonen en staan we nog steeds achter. Vader voelt zich in de steek gelaten en eenzaam.	Ouder die alleen achterblijft: vader
R2	Ik vind het vooral lastig dat er geen afspraken zijn gemaakt over wanneer we langsgaan bij papa of mama. Mijn broertjes en Zus en ik waren allemaal al ouder dan de leeftijd tot waarop dat moet (16, 19, 24 en 24). En nu is dat heel moeilijk om vanuit onszelf dat te fixen.	Afspraak regeling ouders zien
R3	Dat er weinig rekening gehouden wordt dat je als kind 1 van je ouders, in mijn geval vader, niet meer wilt zien. Dat kan en dat mag. Er wordt veel te snel bedacht door volwassenen dat je een loyaliteitsprobleem zou hebben Eigen keuze voor ieder kind, dat ik wat ik belangrijk vind. Ik heb me daarover niet begrepen gevoeld.	Geen begrip voor bewuste keuze geen contact vader
R8	Dat ze zo vaak slecht over elkaar praten en dat ik me bemiddelaar voel.	Bemiddelaar tussen ouders
R15	Mijn stiefvader heeft de rol van mijn vader overgenomen op een goede manier. Mijn stiefmoeder is een kring die mijn broertje en mij en onze twee halfzusjes bij onze vader heeft weggejaagd.	Moeite stiefmoeder
R21	Het feit dat er een ziekte beeld kwam kijken bij ons in het gezin bij mijn moeder en dit voor Nog meer problemen zorgde	Scheiding zorgt voor extra lastige situatie (door ziekte/psychopathologie)
R24	Emotionele zorg voor broertjes en zusjes. Ik ben de enige bij wie zij terecht kunnen, voel me verantwoordelijk en zorg dat ik altijd bereikbaar ben. Dit gaat ten koste van mijn concentratie en werk/studie.	Verantwoordelijkheidsgevoel naar broers/zussen
R25	~~-Het fysieke- en psychische geweld wat er jaren lang is geweest binnen het huwelijk en tijdens de scheiding van ouders. -Reacties van buitenstaanders (mensen buiten het gezin) die een mening over de scheiding hebben. -De rol die het christelijk geloof hierin speelt.~~	Thuisituatie voor en tijdens scheiding
R25	~~-Het fysieke- en psychische geweld wat er jaren lang is geweest binnen het huwelijk en tijdens de scheiding van ouders. -Reacties van buitenstaanders (mensen buiten het gezin) die een mening over de scheiding hebben. -De rol die het christelijk geloof hierin speelt.~~	Meningen vanuit omgeving
R25	~~-Het fysieke- en psychische geweld wat er jaren lang is geweest binnen het huwelijk en tijdens de scheiding van ouders. -Reacties van buitenstaanders (mensen buiten het gezin) die een mening over de scheiding hebben. -De rol die het christelijk geloof hierin speelt.~~	Rol van het geloof
R29	Geldzaken tussen m'n ouders.	Financiële problemen/discussies
R30	Verantwoordelijkheidsgevoel voor halfbroertje/halfzusje	Verantwoordelijkheidsgevoel naar (half)broers/zussen
R33	Moeite met de aandachtsverdeling van mijn vader tussen zijn vriendin en mijn zusje en ik.	Aandachtsverdeling vader
R34	Ik woonde zelf op kamers en als vrienden in de weekenden naar huis gingen werden ze altijd als "verloren kinderen" ontvangen terwijl ik zo veel mogelijk verreed om naar huis te gaan omdat het me vooral verdriet en energie kostte.	Niet naar huis willen in de weekenden
R40	Al 6 jaar geen contact hebben met vader	Geen contact ouder:vader
R44	<i>Ik voelde me vooral in de steek gelaten door school. Er was duidelijk uitgesproken dat er problemen waren, afspraken gemaakt en om hulp gevraagd, en geen van mijn middelbare scholen (1 normaal, 2 maal ROC) hebben die maakte</i>	Moeite schoolse zaken

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

	<i>afspraken nagekomen. Ook bij leerplicht aankloppen als schoolverlater was compleet nutteloos, niemand kon mij helpen richting een diploma. Het heeft mij vijf jaar gekost om mijn VWO af te ronden. Toen ik hierna wou studeren was dit onbetaalbaar (weinig steun vanuit huis) en moest ik stoppen vanwege mijn woonsituatie.</i>	
R44	~~Ik voelde me vooral in de steek gelaten door school. Er was duidelijk uitgesproken dat er problemen waren, afspraken gemaakt en om hulp gevraagd, en geen van mijn middelbare scholen (1 normaal, 2 maal ROC) hebben die gemaakte afspraken nagekomen. Ook bij leerplicht aankloppen als schoolverlater was compleet nutteloos, niemand kon mij helpen richting een diploma. Het heeft mij vijf jaar gekost om mijn VWO af te ronden. Toen ik hierna wou studeren was dit onbetaalbaar (weinig steun vanuit huis) en moest ik stoppen vanwege mijn woonsituatie.~~	Financiële problemen/discussies
R45	~~Dat mijn vader dingen achterhoudt voor ons en financieel niet fatsoenlijk meewerkt. En ik door de scheiding mijn opleiding niet haalde.~~	Onerlijkheid
R45	~~Dat mijn vader dingen achterhoudt voor ons en financieel niet fatsoenlijk meewerkt. En ik door de scheiding mijn opleiding niet haalde.~~	Financiële problemen/discussie
R45	~~Dat mijn vader dingen achterhoudt voor ons en financieel niet fatsoenlijk meewerkt. En ik door de scheiding mijn opleiding niet haalde.~~	Moeite schoolse zaken
R48	Hoe mijn stiefvader met m'n moeder omgaat.	Moeite Stiefvader
R62	~~Ik was juist de persoon die graag zag dat de scheiding zou plaatsvinden omdat de spanning in huis niet te doen was. Het voornamelijk vervelende aan de scheiding is dat mijn vader met zijn liefdesverdriet altijd bij komt terwijl ik hem daarin niet wil en kan helpen. Dit wegens verschillende redenen waarom de scheiding heeft plaatsgevonden. Het lastigste vind ik vooral mijn vader die eenzaam is en moeilijk voor zich zelf die leegte kan vullen. Ik voel me dan telkens een soort verantwoordelijke terwijl ik eigenlijk niet graag bij hem kom vanwege zijn gedrag. Dat maakt dat ik vaak het gevoel heb in een soort spagaat te zitten.~~	Ouder die spreek over eigen liefdesleven
R62	~~Ik was juist de persoon die graag zag dat de scheiding zou plaatsvinden omdat de spanning in huis niet te doen was. Het voornamelijk vervelende aan de scheiding is dat mijn vader met zijn liefdesverdriet altijd bij komt terwijl ik hem daarin niet wil en kan helpen. Dit wegens verschillende redenen waarom de scheiding heeft plaatsgevonden. Het lastigste vind ik vooral mijn vader die eenzaam is en moeilijk voor zich zelf die leegte kan vullen. Ik voel me dan telkens een soort verantwoordelijke terwijl ik eigenlijk niet graag bij hem kom vanwege zijn gedrag. Dat maakt dat ik vaak het gevoel heb in een soort spagaat te zitten.~~	Ouder die alleen achterblijft: vader
R67	~~Vieren van je verjaardag (vier ik het bij mama of papa). Vieren van feestdagen, wanneer ben ik waar en bij welke familie. Dingen altijd dubbel moeten vertellen waardoor je soms tegen één van de twee iets vergeet te vertellen~~	Verdelen feestdagen/verjaardagen
R67	~~Vieren van je verjaardag (vier ik het bij mama of papa). Vieren van feestdagen, wanneer ben ik waar en bij welke familie. Dingen altijd dubbel moeten vertellen waardoor je soms tegen één van de twee iets vergeet te vertellen~~	Dingen dubbel vertellen
R71	Angststoornis overgehouden aan de narcistische persoonlijkheidsstoornis van mijn moeder en het grensoverschrijdende gedrag van mijn vader, die ook een bipolaire stoornis heeft en PDDNOS	Ontwikkelde psychopathologie
R73	~~Mijn stiefmoeder zit de relatie tussen mij en mijn vader extreem erg in de weg. Dit heeft voor best heftige dingen gezorgd. Zo moest ik bij mijn tante wonen omdat het niet bij hem mocht van mijn stiefmoeder en heeft mijn vader gezegd dat als hij moet kiezen voor mijn stiefmoeder kiest ipv mij (is ook echt gebeurd).~~	Moeite stiefmoeder
R73	~~Mijn stiefmoeder zit de relatie tussen mij en mijn vader extreem erg in de weg. Dit heeft voor best heftige dingen gezorgd. Zo moest ik bij mijn tante wonen omdat het niet bij hem mocht van mijn stiefmoeder en heeft mijn vader gezegd dat als hij moet kiezen voor mijn stiefmoeder kiest ipv mij (is ook echt gebeurd).~~	Verminderde relatie ouder: vader
R77	~~Dat mijn moeder mijn vader niet meer wil zien en spreken, andersom is er vanuit mijn vader geen probleem. Gezamenlijke kennissen/vrienden van mijn ouders die zijn 'verdeeld'~~	Geen contact ouder: moeder
R77	~~Dat mijn moeder mijn vader niet meer wil zien en spreken, andersom is er vanuit mijn vader geen probleem. Gezamenlijke kennissen/vrienden van mijn ouders die zijn 'verdeeld'~~	Verdeelde kennissen/vrienden

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

R78	Ik woon dus bij mijn moeder en zie mijn vader 1x per jaar (hij woont in het buitenland). Ondanks dat ik goed in mijn vel zit, gelukkig ben, en een goede relatie met mijn moeder heb. Mis ik wel eens dat ik zonder vader ben opgegroeid. Soms heb ik het idee dat het invloed gehad heeft op mijn eigen mannelijkheid, dat ik niet vanaf jongs af aan een mannelijk figuur in mijn thuissituatie gehad heb.	Missen van vaderfiguur
R79	Mensen kregen een ander beeld over me. Met name leeftijdgenootjes van toen. Waardoor je je als tienermeisje nog meer alleen/anders en onbegrepen voelt.	Meningen vanuit omgeving
R80	Dat ik merk dat ik veel op ze kijk, dat ik hun slechte eigenschappen deel.	Op ouders lijken
R84	Dat mijn moeder door het gebrek aan een partner haar emoties uit zonder dat iemand haar ondersteunt, wat je wel ziet in een compleet gezin.	Ouder die alleen achterblijft: moeder
R93	Vader geeft mij de schuld omdat ik hem heb buiten gesloten ik mijn jeugd. (0 tot 16 jaar) Is natuurlijk niet waar	Verminderde relatie ouder: vader
R94	Dat 1 van je ouders verder weg gaat wonen, waardoor je wel bij de ander moet blijven wonen omdat je anders te ver weg bent van werk/vrienden/school.	Woonkeuze ouder
R101	Een groot probleem, waar ik (22) nog steeds erg veel moeite mee heb, is de relatie tussen mijn moeder en mijn halfzusje (8). Ik zie dat wij beiden een hele andere soort opvoeding krijgen. Mijn moeder is minder streng, meer aanwezig (werkt vaker van huis en spendeert meer tijd met haar) en past zich in het algemeen meer aan aan de wensen van mijn zusje. Dit is frustrerend voor mij om te zien. Dus ook al ben ik boos op mijn moeder, reageer ik dat soms af op mijn zusje (kattig doen tegen haar).	Moeite halfzus/Halfbroer Verminderde relatie ouder: moeder Aandachtsverdeling: moeder
R103	Dat er nooit uitgesproken wordt waarom de scheiding plaatsvond, terwijl ik wel nieuwsgierig en oud genoeg ben.	Reden scheiding onuitgesproken
R106	balans vinden tussen moeder, vader en vriendin zien in de weekenden, doordeweeks studeer ik ver van huis dus kan ik allen niet zien.	Balans contact ouders
R112	Financiële zaken rondom de scheiding. Wanneer je 18 wordt, verandert er heel veel en wanneer je 21 wordt nog meer. Denk hierbij aan kinderalimentatie, maar ook allemaal zaken rondom DUO. Waarbij mijn vader rijk is, maar ik geen contact mee heb en mijn moeder minimum inkomen heeft met weinig baangarantie.	Financiële problemen/discussies
R114	Dat er zó veel rekening met me werd gehouden dat ik het gevoel had dat ik niet verdrietig kon zijn, omdat andere scheidingen vervelender zijn dan die van mijn ouders. Anderen hebben het zwaarder dus is mijn verdriet het niet waard.	Geen recht op verdriet
R115	(Slechte) Eigenschappen delen met je ouders	Op ouders lijken
R120	Ik zit nu op kamers maar ik woonde jaren alleen maar bij mijn moeder. Mijn vader is door omstandigheden uit het beeld verdwenen na de scheiding waardoor ik hem al heel gauw nooit meer heb gezien	Geen contact ouder: vader
R123	Mijn moeder leeft van een uitkering door een chronische ziekte. Ik woon samen met haar in een appartementje. Nu woont haar vriend er ook bij samen met zijn dochter. Hij is nog aan het scheiden en dat duurt nu al 2 jaar. Ik ben erg op mezelf en privacy maar dat heb ik niet meer met zo veel mensen in een appartement. Daarbij heeft de vriend van mijn moeder schulden en kan niet heel veel meebetalen met de wekelijkse kosten. Ik betaal daarin tegen 150 euro per maand om mijn moeder mee te helpen dus dit voelt erg oneerlijk. Ik voel me door alles constant gespannen omdat ik het gevoel heb nergens een plek voor mezelf te hebben. Ik blijf vaker langer op school om niet thuis te hoeven zijn.	Scheiding zorgt voor extra lastige situatie (door ziekte/psychopathologie) Missen eigen plek Niet thuis willen zijn
R124	Eerder was ik een soort informatieoverbrenger omdat ze niet met elkaar konden communiceren, dat vond ik heel vervelend. Ik moest de boodschappen doorgeven.	Boodschapper tussen ouders
R125	Verjaardagen vind ik soms wel lastig.	Verdelen feestdagen/verjaardagen
R128	De afstand die mijn ouders uit elkaar wonen (1,5 uur reizen). Kiezen bij wie je wilt wonen op jongere leeftijd.	Woonkeuze ouder
R131	Niet perse moeite maar ik heb het regelmatig heel vervelend gevonden (dat na mijn 18e) er tegen mij gezeurd werd door mijn ouders over afspraken die er bij het uit elkaar gaan tussen mijn hen gemaakt zijn. Dus uiteindelijk de vervelende gevolgen bijna 10 jaar later nog moest aanhoren/invloed van voelen.	Dingen horen die je niet wilt horen van ouders
R134	Geen specifieke dingen, ik heb alleen momenteel geen contact met mijn vader, dat heb ik deels meegenomen in de antwoorden.	Geen contact ouder: vader
R136	Dat ik me schuldig voel naar mijn vader toe dat ik niet vaak genoeg bij hem langs ga.	Schuldgevoel naar vader

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

R138	Dat ouders negatief over elkaar praten en elkaar bedreigden	Ouders die negatief praten over elkaar
R144	Ik heb (bewust zelf gekozen) geen contact meer met mijn vader vanaf mijn 16e door omstandigheden. Hier heb ik soms moeite mee ook al weet ik dat het zo beter is. Ook heb ik veel mentale klachten overgehouden aan de scheiding	Geen contact ouder: vader Mentale klachten
R152	vooral als ze niet met elkaar willen praten zelfs niet als het over mij gaat	Ouders die geen contact willen met elkaar
R162	Moeilijk om te zien vooral hoe mijn broertje en zusjes het er moeilijk mee hebben.	Zorgen broertje/zusje
R170	Mijn vader heeft mij in het verleden psychologisch en fysiek mishandeld. Daarom ga ik eigenlijk amper meer met mijn vader om en hoor ik bijna niks van hem, daarom voel ik mij tegenwoordig niet slecht meer.	Geen contact ouder: vader
R173	Als 1 van de ouders (in mijn geval mijn vader) weinig moeite doet om contact te zoeken.	Vader die weinig contact opneemt
R176	Ruzies tussen en met de stiefouders. Mijn stiefmoeder had altijd een hekel aan mijn moeder en is een heel nare vrouw die altijd erg onaardig tegen mijn broer en ik was toen we klein waren. Zij probeerde ons op te stoken tegenover onze moeder die kampte met persoonlijkheidsproblematiek. Mijn vader koos voor mijn stiefmoeders kant en geloofde ons niet als wij vertelde hoe zij tegen ons deed. Wij hebben nu geen band met onze vader, hij heeft een nieuw gezin gesticht. Van onze slaapkamers was al direct niets meer terug te zien na de scheiding. Binnen een paar jaar woonden onze stiefbroertjes in onze slaapkamers. Al onze spullen waren weg, als kind voel je je dan echt vervangen en onbelangrijk.	Moeite stiefmoeder Geen contact ouder: vader Gevoel dat je vervangen bent
R189	Het negatief praten over ouders van stiefouders & geldzaken (welke ouder betaalt voor wat)	Moeite met stiefouders
R191	De vooroordelen die mensen over scheiden hebben, ik 'verantwoord' mij altijd door bijv. te zeggen 'maar ze zijn goed uit elkaar gegaan hoor' of 'ze zullen altijd van elkaar blijven houden' 'het zijn Soort van vrienden'	Meningen vanuit omgeving
R193	Over dat de ene ouder het vervelend vindt dat je meer naar de andere toetrekt. En ze elkaar willen uitspelen. Het is een soort strijd wie de kinderen het leukst/liefst/meest behulpzaam vinden.	Niet willen kiezen ouders
R196	Reisafstand Haaksbergen(woonplaats ma) —> Veghel (woonplaats pa)	Heen en weer reizen
R198	Het compenseren van het gedrag van een broertje/zusje als die bepaalde keuzes maakt. Bijvoorbeeld als mijn broertje veel bij mijn moeder is ga ik veel naar mijn vader. Of als mijn broertje vlak na de scheiding veel de deur uitging, bleef ik op de bank bij 1 van mijn ouders zodat ze niet alleen waren.	Gevoel te moeten zorgen voor ouders
R204	Het onbegrip van ouders dat je ook een eigen leven wil leiden en niet continu wil/kan langskomen	Onbegrip dat je eigen leven wilt leiden
R211	Dat ze niet direct communiceren met elkaar, maar dat dat via mij en m'n zusjes gaat	Boodschapper tussen ouders
R212	Mijn vader wil graag dat ik samen met zijn nieuwe vriendin af en toe wat leuks doe. Maar daar zit ik zelf niet op te wachten maar dat word niet begrepen. Niet om haar ofzo, maar ik heb daar gewoon geen behoefte aan. Een ander punt is dat mijn vader erg veel vragen stelt over mijn moeder soms tegen mij, en mijn moeder over mijn vader. Ook veel persoonlijke vragen. Ook heel irritand	Moeite stiefmoeder Boodschapper tussen ouders
R215	Accepteren dat je beeld verandert van je ouders. Overspel bijv. moet je wel opnieuw verweven in de perceptie van je ouders. ~~Hoe moet je daar mee omgaan?~~	Ouder anders gaan zien in licht van scheiding
R221	~~Ik heb vrij veel moeite met het feit, dat ik nu een beetje de ruggengraat van de familie ben. Zowel mijn vader als moeder hebben ziektes en aandoeningen, en ik ben de enige die als het ware de stabiliteit in het leven brengt, en dat is soms wel lastig om te doen.~~	Scheiding zorgt voor extra lastige situatie (door ziekte/psychopathologie) Gevoel te moeten zorgen voor ouders
R225	Het geen contact meer hebben met 1 van de ouders	Geen contact ouder
R226	De psychische problemen die mijn moeder heeft (meervoudige persoonlijkheidsstoornis en angststoornis) en ook mijn vader (autisme). ~~Maakt de situatie wel iets Anders. Vooral de vraag; moet ik ze hier op afrekenen of kunnen ze er niks aan doen?~~	Scheiding zorgt voor extra lastige situatie (door ziekte/psychopathologie)
R228	Leugens en halve waarheden	Onerlijkheid
R233	Dat gescheiden ouders de band tussen zussen/broers ook kan beïnvloeden, de ene zus/broer 'kiest' voor de vader, de ander voor de moeder.	Gevolgen voor band tussen broers/zussen

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

R234	Doorgeefluik zijn / verminderde band met vader / zien hoe vaders nieuwe gezin met stiefkinderen op nr. 1 staat i.p.v. ik / moeders frustraties over vader aanhoren	Boodschapper tussen ouders Verminderde relatie ouder: vader Gevoel dat je vervangen bent Ouders die negatief praten over elkaar
R250	Mama vind het niet fijn/ongemakkelijk om papa te zien met zijn vriendin, terwijl pappa het juist prima en leuk vindt om de nieuwe vriend van mn moeder te ontmoeten, ik heb er niet perse heel veel moeite mee, maar soms had ik het fijn gevonden als mama daar ook wat makkelijker in was	Ouder moeite nieuwe partner ex
R254	Ik heb weleens moeite gehad met dat mijn halfzusje (11 jaar) mij bestookte met vragen waarom ik niet meer bij hen (vader) kwam. Beiden hebben we een andere geschiedenis met onze vader en het is niet aan mij te vertellen hoe dat zit maar dat maakt het lastig omdat je haar niet wil wegduwen.	Gevoel te moeten zorgen voor je ouders
R256	Het verdelen van feestdagen/vrije dagen	Verdelen feestdagen/verjaardagen Balans contact ouders
R258	Dat ze negatief praten over elkaar	Ouders die negatief praten over elkaar
R261	Spanning als ouders bij elkaar moeten komen zoals bij diplomauitreiking	Verdelen feestdagen/verjaardagen
R263	Mijn situatie is lastig doordat ik al vanaf mijn 4e een stiefvader heb en met mijn biologische vader heb ik geen contact meer.	Geen contact ouder: vader
Totaa 1 77		

Bijlage IV: Labels (met respondenten) bij elkaar

Tabel 10.

Labels bij elkaar

Ouder die alleen achterblijft (3)	Ouder die alleen achterblijft: vader Ouder die alleen achterblijft: moeder	R1 R62 R84
Afspraak regeling ouders zien (1)		R2
Geen begrip voor bewuste keuze geen contact vader (1)		R3
Bemiddelaar tussen ouders (1)		R8
Moeite stiefouders (6)	Moeite stiefmoeder Moeite stiefvader Moeite stiefouder(s)	R15 R73 R176 R212 R48 R189
Scheiding zorgt voor extra lastige situatie door ziekte/psychopathologie (4)		R21 R123 R221 R226
Verantwoordelijkheidsgevoel naar broers/zussen (2)		R24 R30
Thuisituatie voor en tijdens scheiding (1)		R25
Meningen vanuit omgeving (3)		R25 R79 R191
Rol van het geloof (1)		R25
Financiële problemen/discussies		R29 R44 R45 R112
Aandachtverderling ouders (2)	Aandachtsverdeling: vader Aandachtsverdeling: moeder	R33 R101
Niet naar huis willen in de weekenden (1)		R34
Geen contact ouder (9)	Geen contact ouder: vader Geen contact ouder: moeder Geen contact ouder	R40 R120 R134 R144 R170 R176 R263 R77 R225
Moeite schoolse zaken (2)		R44 R45
Oneerlijkheid		R45 R228
Ouder die spreek over eigen liefdesleven (1)	Ouder die spreek over eigen liefdesleven	R62
Verdelen feestdagen/verjaardagen (4)		R67 R125 R256 R261
Dingen dubbel vertellen (1)		R67
Verminderde relatie ouder (5)	Verminderde relatie ouder: vader Verminderde relatie ouder: moeder	R73 R93 R234 R77 R101
Verdeelde kennissen/vrienden (1)		R77
Missen van vaderfiguur (1)		R78
Op ouders lijken (2)		R80 R115
Woonkeuze ouder (2)		R94 R128
Moeite halfzus/halfbroer (1)		R101
Reden scheiding onuitgesproken (1)		R103
Balans contact ouders (2)		R106 R256
Geen recht op verdriet		R114
Missen eigen plek (1)		R123
Niet thuis willen zijn (1)		R123
Boodschapper tussen ouders (4)		R124 R211 R212 R234
Dingen horen die je niet wilt horen van ouders (1)		R131

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

Schuldgevoel naar ouder(s) (1)	R136
Ouders die negatief praten over elkaar (3)	R138 R234 R258
Mentale klachten	R144
Ouders die geen contact willen met elkaar (1)	R152
Zorgen broertje/zusje (1)	R162
Vader die weinig contact opneemt (1)	R173
Gevoel dat je vervangen bent (2)	R176 R234
Niet willen kiezen ouders (1)	R193
Gevoel te moeten zorgen voor ouders (3)	R198 R221 R254
Onbegrip dat je eigen leven wilt leiden	R204
Ouder anders gaan zien in licht van scheiding	R215
Gevolgen voor band tussen broers/zussen	R233
Ouder moeite nieuwe partner ex	R250

Bijlage V: Labels op rangvolgorde met ID respondent

Tabel 11.

Labels op rangvolgorde

Geen contact ouder (9)	Geen contact ouder: vader	R40 R120 R134 R144 R170 R176 R263
	Geen contact ouder: moeder	R77
	Geen contact ouder	R225
Verminderde relatie ouder (5)	Verminderde relatie ouder: vader	R73 R93 R234
	Verminderde relatie ouder: moeder	R77 R101
Boodschapper tussen ouders (4)		R124 R211 R212 R234
Financiële problemen/discussies (4)		R29 R44 R45 R112
Scheiding zorgt voor extra lastige situatie door ziekte/psychopathologie (4)		R21 R123 R221 R226
Verdelen feestdagen/verjaardagen (4)		R67 R125 R256 R261
Gevoel te moeten zorgen voor ouders (3)		R198 R221 R254
Meningen vanuit omgeving (3)		R25 R79 R191
Ouder die alleen achterblijft (3)	Ouder die alleen achterblijft: vader	R1 R62
	Ouder die alleen achterblijft: moeder	R84
Ouders die negatief praten over elkaar (3)		R138 R234 R258
Aandachtverdeling ouders (2)	Aandachtsverdeling: vader	R33
	Aandachtsverdeling: moeder	R101
Gevoel dat je vervangen bent (2)		R176 R234
Oneerlijkheid (2)		R45 R228
Op ouders lijken (2)		R80 R115
Verantwoordelijkheidsgevoel naar broers/zussen (2)		R24 R30
Woonkeuze ouder (2)		R94 R128
Afspraak regeling ouders zien (1)		R2
Bemiddelaar tussen ouders (1)		R8
Dingen dubbel vertellen (1)		R67
Geen begrip voor bewuste keuze geen contact vader (1)		R3
Geen recht op verdriet (1)		R114
Gevolgen voor band tussen broers/zussen (1)		R233
Mentale klachten (1)		R144
Missen eigen plek (1)		R123
Missen van vaderfiguur (1)		R78
Niet thuis willen zijn (1)		R123
Onbegrip dat je eigen leven wilt leiden (1)		R204
Ouder anders gaan zien in licht van scheiding (1)		R215
Ouder die spreek over eigen liefdesleven (1)		R62
Ouder moeite nieuwe partner ex (1)		R250
Ouders die geen contact willen met elkaar (1)		R152
Reden scheiding onuitgesproken (1)		R103

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

Rol van het geloof (1)	R25
Thuisituatie voor en tijdens scheiding (1)	R25
Vader die weinig contact opneemt (1)	R173
Zorgen broertje/zusje (1)	R162

Bijlage VI: Labels op rangvolgorde met ID respondent en aantallen

Tabel 12.

Lasten met ID en op rangvolgorde

Geen contact ouder	Geen contact ouder: vader Geen contact ouder: moeder Geen contact ouder	R73 R208 R226 R242 R282 R288 R432 R144 R369	9
Verminderde relatie ouder	Verminderde relatie ouder: vader Verminderde relatie ouder: moeder	R137 R171 R387 R144 R184	5
Boodschapper tussen ouders		R215 R347 R348 R387	4
Financiële problemen/discussies		R53 R81 R82 R197	4
Scheiding zorgt voor extra lastige situatie door ziekte/psychopathologie		R44 R212 R362 R370	4
Verdelen feestdagen/verjaardagen		R128 R216 R421 R428	4
Gevoel te moeten zorgen voor ouders		R324 R362 R419	3
Heen en weer reizen		R41 R219 R322	3
Meningen vanuit omgeving		R48 R148 R309	3
Ouder die alleen achterblijft	Ouder die alleen achterblijft: vader Ouder die alleen achterblijft: moeder	R7 R116 R156	3
Ouders die negatief praten over elkaar		R231 R234 R423	3
Aandachtverderling ouders	Aandachtsverdeling: vader Aandachtsverdeling: moeder	R57 R184	2
Gevoel dat je vervangen bent		R288 R387	2
Oneerlijkheid		R82 R379	2
Op ouders lijken		R150 R202	2
Verantwoordelijkheidsgevoel naar broers/zussen		R47 R54	2
Woonkeuze ouder		R172 R219	2
Afspraak regeling ouders zien		R9	1
Bemiddelaar tussen ouders		R19	1
Dingen dubbel vertellen		R128	1
Geen begrip voor bewuste keuze geen contact vader		R12	1
Geen recht op verdriet		R201	1
Gevolgen voor band tussen broers/zussen		R386	1
Mentale klachten		R242	1
Missen eigen plek		R212	1
Missen van vaderfiguur		R145	1
Niet thuis willen zijn		R212	1
Onbegrip dat je eigen leven wilt leiden		R338	1
Ouder anders gaan zien in licht van scheiding		R352	1
Ouder die spreek over eigen liefdesleven		R116	1
Ouder moeite nieuwe partner ex		R415	1
Ouders die geen contact willen met elkaar		R255	1
Reden scheiding onuitgesproken		R186	1
Rol van het geloof		R48	1
Thuisituatie voor en tijdens scheiding		R48	1
Vader die weinig contact opneemt		R285	1

Zorgen broertje/zusje	R270	1
-----------------------	------	---

Bijlage VII: Tabel APA met sublabels

Tabel 13.

Lasten Overig met sublabels in APA-stijl

Genoemde last	Specificatie	Respondent
Geen contact ouder	Geen contact ouder: vader	R73 R208 R226 R242 R282 R288 R432
	Geen contact ouder: moeder	R144
	Geen contact ouder	R369
Verminderde relatie ouder	Verminderde relatie ouder: vader	R137 R171 R387
	Verminderde relatie ouder: moeder	R144 R184
Boodschapper tussen ouders		R215 R347 R348 R387
Financiële problemen/discussies		R53 R81 R82 R197
Extra lastige situatie door ziekte of psychopathologie		R44 R212 R362 R370
Verdelen feestdagen/verjaardagen		R128 R216 R421 R428
Gevoel te moeten zorgen voor ouders		R324 R362 R419
Meningen vanuit omgeving		R48 R148 R309
Ouder die alleen achterblijft	Ouder die alleen achterblijft: vader	R7 R116
	Ouder die alleen achterblijft: moeder	R156
Ouders die negatief praten over elkaar		R231 R234 R423
Aandachtverderling ouders	Aandachtsverdeling: vader	R57
	Aandachtsverdeling: moeder	R184
Gevoel dat je vervangen bent		R288 R387
Oneerlijkheid		R82 R379
Op ouders lijken		R150 R202
Verantwoordelijkheidsgevoel naar broers/zussen		R47 R54
Woonkeuze ouder		R172 R219
Afspraak regeling ouders zien		R9
Bemiddelaar tussen ouders		R19
Geen begrip voor bewuste keuze geen contact vader		R12
Geen recht op verdriet		R201
Gevolgen voor band tussen broers/zussen		R386
Mentale klachten		R242
Missen eigen plek		R212
Missen van vaderfiguur		R145
Niet thuis willen zijn		R212
Onbegrip dat je eigen leven wilt leiden		R338
Ouder anders gaan zien in licht van scheiding		R352
Ouder die spreek over eigen liefdesleven		R116
Ouder moeite nieuwe partner ex		R415
Ouders die geen contact willen met elkaar		R255
Reden scheiding onuitgesproken		R186
Rol van het geloof		R48
Thuisituatie voor en tijdens scheiding		R48
Vader die weinig contact opneemt		R285
Zorgen broertje/zusje		R270

Bijlage VIII: Tabel APA met noot zonder sublabels

Tabel 14.

Lasten Scheiding Overig

Genoemde last	Frequentie	Percentage
Geen contact ouder	9	11.7%
Verminderde relatie	7	9.1%
Boodschapper tussen ouders	4	5.2%
Financiële problemen/discussies	4	5.2%
Extra lastige situatie door ziekte of psychopathologie	4	5.2%
Verdelen feestdagen/verjaardagen	4	5.2%
Gevoel te moeten zorgen voor ouders	3	3.9%
Ouders die negatief praten over elkaar	3	3.9%
Gevoel dat je vervangen bent	2	2.6%
Oneerlijkheid	2	2.6%
Op ouders lijken	2	2.6%
Verantwoordelijkheidsgevoel naar broers/zussen	2	2.6%
Woonkeuze ouder	2	2.6%
Afspraak regeling ouders zien	1	1.3%
Bemiddelaar tussen ouders	1	1.3%
Geen begrip voor bewuste keuze geen contact	1	1.3%
Geen recht op verdriet	1	1.3%
Gevolgen voor band tussen broers/zussen	1	1.3%
Mentale klachten	1	1.3%
Missen eigen plek	1	1.3%
Missen van vaderfiguur	1	1.3%
Niet thuis willen zijn	1	1.3%
Onbegrip dat je eigen leven wilt leiden	1	1.3%
Ouder anders gaan zien in licht van scheiding	1	1.3%
Ouder die spreek over eigen liefdesleven	1	1.3%
Ouder moeite nieuwe partner ex	1	1.3%
Ouders die geen contact willen met elkaar	1	1.3%
Reden scheiding onuitgesproken	1	1.3%
Thuisituatie voor en tijdens scheiding	1	1.3%
Zorgen broertje/zusje	1	1.3%

Noot. $n = 77$ voor Lasten Scheiding Overig; Wanneer de frequentie van lasten gelijk zijn, zijn deze op alfabetische volgorde weergegeven.

Bijlage IX: Alle responsen item onderwerp

Tabel 15.

Respons onderwerpen

	Antwoord
R1	Mn eigen angst maar ook de problemen van mijn ouders
R2	Stieffamilie
R3	Woede Verdriet
R4	Hoe ga je om met teleurstellingen.
R5	Nieuwe vriend/vriendin van je ouders, hoe ga je daar mee om?
R6	Omgaan met toekomstige eigen relaties. Hoe voorkom ik dat ik mijn toekomstige gezin een scheiding aandoe?
R7	De invloed die het op mij en mijn toekomst heeft, hoe ik daardoor in het leven sta
R8	- omgang moeder/vader - keuzes die je in een scheiding moet maken
R9	Omgaan met veranderende situaties
R10	Minder goede relatie hebben met 1 van de ouders, angst voor romantische relaties
R11	Samenkomst ouders, invloed van gebeurtenissen vroeger op mijn leven nu, contact met vader
R12	Verantwoordelijkheid en aangaan van zelf een relatie
R13	Omgaan met wat ik mis/gemist heb en dit een plek geven.
R14	Hoe om te gaan met moeder die slecht over vader praat, en andersom.
R15	Gevolgen van de scheiding voor mezelf
R16	Hoe het invloed heeft op mijn dagelijkse leven, gebeurtenissen verwerken
R17	Het effect wat het op mij heeft (gehad) Mijn vaders rol Hoe scheiding in therapievorm zou moeten worden aangepast

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

R18	- Verwaarlozing - Thuisgeweld
R19	De veranderingen in mijn leven
R20	Dat ik mij verantwoordelijk voel voor mijn jongere broertje en zusjes
R21	Ervaringen en verhalen van anderen. Advies van mensen die hetzelfde hebben meegemaakt.
R22	1. Hoe je het voor jezelf een plekje kan geven, kan accepteren. 2. Hoe ik het beste met mn zusjes hierover kan praten. Of kan laten zien dat ik er voor ze ben. 3. Of en hoe dit je beïnvloed in je eigen relaties.
R23	Belasten van kinderen van gescheiden ouders en hoe met crisis/trauma situaties te dealen
R24	Over de moeilijke periode voorafgaande een scheiding de ruzie etc
R25	Thuisituatie. Ouders apart. Omgang ouders met elkaar en met ons
R26	Het omgaan met de manier waarop alles gaat
R27	Hoe je dingen minder persoonlijk op kunt nemen
R28	Dagelijkse dingen zoals het verdelen van je tijd en aandacht, en zoals eerder genoemd vieren van verjaardagen en feestdagen
R29	Het niet willen zien dat je ouders het niet goed meer hebben samen.
R30	Hoe met de stress om te gaan, hoe om te gaan met "kiezen" voor welke ouder
R31	Stress, frustratie
R32	- Schuldgevoel - Contactverloop - Inzichten; wat heeft het je gebracht & wat doe je daarmee? - Toekomst
R33	Het gevoel hebben te moeten kiezen.
R34	Bepaalde specifieke gebeurtenissen die veel stress bezorgen en hoe ik nu de relatie met mijn vader zou kunnen verbeteren
R35	Hoe ik me niet gezien en begrepen voel. Ik vind dat kinderen tijdens een scheiding op nummer 1 gezet moeten worden. Zo voelt het voor mij (en voor mijn broertje/zusje) niet.
R36	Over de impact dat het hele gebeuren heeft op hoe ik ben geworden wie ik ben en of ik er nog iets aan kan veranderen
R37	Verhaal kwijt kunnen. Gevoelens / Emoties bespreken.

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

R38	Hoe het met mij gaat. Ik kan open en vrij praten over wat mijn ouders doen en zeggen. Zonder dat iemand hierover jou of jouw ouders hierover veroordeeld.
R39	Gevoelens, omgang met vader met gedragsproblemen
R40	Aandacht verdelen over ouders Rol als kind Schuldgevoel Geen kant hoeven kiezen Eigen relaties met anderen
R41	Hoe om te gaan in je verderen leven als je zelf standig bent en je er bij neer te kunnen leggen
R42	De gevoelens van de kinderen die vaak vergeten worden en de gevolgen voor hun van de scheiding
R43	Loyaliteit en keuzes moeten maken. Losmaken van ouders, terwijl je je verantwoordelijk voelt. Stoom afblazen en daarna weer je eigen ding kunnen oppakken. Letten op jezelf, waar krijg ik energie van.
R44	Of ze in de toekomst ooit weer door een deur kunnen en normaal doen tegen elkaar als ik ooit trouw of kindje krijg.
R45	- dat je als kind tussen je ouders instaat, en bijv financiële onderwerpen moet gaan bespreken. - omgaan met nieuwe partner van ouders
R46	Vooraf gesprekken voeren over wat de kinderen zelf voelen, want meestal praten ze over van alles en wat, maar niet over hoe de kinderen zich er echt bij voelen.
R47	Hoe je je kunt afsluiten van ruzie tussen je ouders
R48	Mijn zelfbeeld. Mijn opvoeding. Relaties.
R49	Onderwerpen zoals hoe je het ervaren hebt en hoe je ermee om kan gaan. Verwerkingsproces
R50	De invloed van de scheiding op mij als persoon
R51	Hoe je ruzies het beste kan oplossen.
R52	Hoe ik me voel, want daar kan ik het thuis niet over hebben. Accepteren van de scheiding.
R53	De hele situatie
R54	- liefde - spullen heen en weer sjouwen - ruzie tussen ouders aan de telefoon - papa of mama die tegen mij zeikt over de ander
R55	Scheiding Familie patronen Zelfontplooiing Zelfvertrouwen
R56	Hoe je het hebt verwerkt

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

R57	Contact met je ouders als je bij een van hun woont
R58	Hoe je er mee moet om gaan.
R59	vertouwen
R60	Over wie het jezelf gemaakt heeft
R61	Geen contact met mijn moeder en de hele situatie daaromheen.
R62	Verantwoordelijkheden Financiën Het beste betekenen voor beide ouders
R63	Contact blijven onderhouden
R64	Over hoe een ongemakkelijke sfeer uit de weg te gaan tijdens evenementen/bijeenkomsten, geldzaken
R65	De relaties tussen beide en jou
R66	Praten over de situaties en anderen aan horen hoe ze dit ervaren hebben, elkaar steunen omdat iedereen hetzelfde heeft meegemaakt.
R67	Hoe het een effect heeft op jezelf Hoe het een effect heeft op je ouders
R68	Ik zou het graag willen hebben over hoe ik ervoor zorg dat de scheiding van mijn ouders geen negatieve gevolgen heeft voor mijn leven nu.
R69	ruimte en privacy. Ik wil me niet zorgen hoeven te maken over dat ik stil moet zijn, iemand mijn kamer binnen komt lopen, muziek kan maken, in mijn pyjama lopen zonder opmerkingen in de woonkamer, badkamer frustraties.
R70	Ik wil gewoon kenmerken herkennen die ik heb en andere personen ook hebben.
R71	Wat te doen als je ouders met hun problemen komen. Hoe contact houden. Financieel voor mij.
R72	In het kader van de scheiding: opvoeding, omgang tussen en met ouders (toen en nu), financiën, verplaatsen (wanneer ben ik bij wie, hoelang en wat neem ik mee).
R73	Verwerking
R74	Je nieuwe rol vinden binnen het gezin, je puberteit door laten gaan (nog steeds mogen rebelleren zonder angst voor gevolgen), acceptatie voor nieuwe stief- vaders en moeders, angst en verdriet rondom de situatie, concentreren op school, wat voor taken worden voor jou in de nieuwe situatie (huishouden, zorg voor broers of zussen, etc.)
R75	Voornamelijk hoe ik de situatie heb ervaart, ik heb het namelijk best wel bewust meegemaakt. Hoe je om moet gaan met ouders die eventueel nog steeds niet positief over elkaar zijn.

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

R76	Hoe de scheiding ervaren is. Hoe het voelt om met maar 1 ouder te leven. Hoe het is om een stiefvader/moeder en stieffamilie te hebben. Hoe het is om steeds heen en weer te reizen tussen je ouders. Hoe het invloed heeft gehad op jezelf.
R77	Hoe de scheiding, ook al was ik erg jong, toch effect op mijn latere leven heeft gehad.
R78	Persoonlijke groei en onzekerheid. Misschien family mediation. Mentale gesteldheid, angst.
R79	Hoe om te gaan met je eigen onzekerheid met dit soort dingen. Zodat je je beter kan wapenen tegen eventuele onverwachte benaderingen van familieleden die niet gewenst zijn.
R80	Ruzies met je ouders/tussen elkaar/tussen familieleden. De duidelijke depressie bij (één van) je ouders. Stief-/halfbroertjes en zusjes. Verschillen qua opvoeding van stief-/halfbroertjes en zusjes. Financiële zorgen.
R81	Schuldgevoel Negatief denken Hoe je zaken wel zou moeten doen
R82	Persoonlijke ervaringen
R83	over dat familie zich er teveel mee bemoeit en dan in negatieve zin over een van je ouders praat
R84	Hoe je je grenzen aan kan geven.
R85	- Op kamers gaan - geld - ouders die veranderd zijn - ouders die erge dingen hebben gedaan (vreemdgaan, geld etc)
R86	Contact met mn vader
R87	Hoe meer voor jezelf te kiezen en hoe de tijd van de scheiding toch als leermoment om te zetten.
R88	Zorgen die ik aan mijn hoofd had (angst). Dingen waar ik moeite mee had of lastig vond (zelfbeeld, loslaten). Het gaat vooral om acceptatie, begrip & vertrouwen.
R89	Dat ik me niet schuldig moet voelen dat ik nu een eigen leven heb en mijn ouders me minder vaak zien dan eerder. Mijn ouders zouden niet voor hun eigen geluk moeten berusten op mij.
R90	Vertrouwen
R91	Nieuwe sociale rollen aannemen. Hoeveel moet je weten over wat er allemaal speelt tussen je ouders.
R92	Ruzie's, iedere week heen en weer verhuizen met spullen
R93	Wat te doen
R94	De 2 verschillende gezinssituaties

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

R95	hoe een scheiding bij anderen verloopt, hoe zij ermee omgaan, tips
R96	Hoe ga je ermee om, onpartijdigheid, wat nou als je broer/zus er geen of minder last van heeft dan jij, mensen snappen je situatie niet, etc.
R97	Je eigen ruimte innemen Omgaan met de druk die ouders op je leggen
R98	Mijn eigen gevoel en vooral handvatten hoe er mee om te gaan
R99	Hoe om te gaan met de situatie. Het verlies van het gezin een plekje te geven
R100	Dat je er als kind tussenin zit en voelt alsof je een kans moet kiezen
R101	Oplossingen van anderen
R102	Over wat er voor de scheiding gebeurde
R103	Over alles van de scheiding en wat er is gebeurt.
R104	Grenzen aangeven tegenover een vader die veel over de moeder praat. Ik voel me tegenover mijn vader vaak de volwassene. Hij is net het kind die ik dingen moet vertellen. Dat zou ik dan willen bespreken.
R105	Hoe je om moet gaan met stiefmoeders en hoe je contact behoud/verbeterd en wat normaal is
R106	Of andere mensen het ook moeilijk vinden om liefde te tonen
R107	Hoe scheiding ervaren? Negatieve ervaringen? Positieve ervaringen?
R108	Over hoe je de aandacht goed verdeelt en hoe je dat doet als je het gevoel hebt dat je dan kant moet kiezen.
R109	Hoe zorg je ervoor dat ouders je beeld van de andere ouder niet/minder negatief beïnvloeden. Dingen die een ouder over de ander zeggen minder als persoonlijke aanval opvatten.
R110	Hoe anderen een scheiding hebben ervaren
R111	Verantwoordelijkheidsgevoel Doorgeefluik tussen je ouders zijn
R112	Hoe je voor jezelf moet kiezen. Voorkomen van dragen van emoties van je ouders. Eigen emoties kwijt kunnen. Eigen emoties herkennen.
R113	Ik denk voornamelijk moeite met acceptatie van gebeurtenissen rondom de scheiding en de vergiffenis daarvan en het behouden van een goede band met beide ouders.

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

R114	Wat het betekent om geen gescheiden ouders te hebben en hoe de samenstelling van mijn gezin mij gevormd heeft
R115	Stiefvaders en stiefmoeders, samengestelde gezinnen, geldzaken tussen ouders
R116	Het omgaan met het verschil tussen het gevoel wat je bij je moeder thuis hebt en bij je vader thuis
R117	Hoe ik met sommige situaties om moet gaan, hoe ik wat meer zou kunnen helpen soms thuis ondanks dat ik op kamers woon.
R118	Feit dat ouders nog steeds geen normaal contact kunnen hebben
R119	Loyaliteit
R120	De invloed die het heeft op je eigen leven, los van je ouders
R121	Je plek als kind binnen het gezin, je grenzen aangeven tegenover je ouders over wat je wel of niet aan kunt (horen) over de scheiding
R122	Verlatingsangst/ gebrek aan vertrouwen Eigen onzekerheid Angsten
R123	relatie met ouders, eigen relatie, onzekerheid over toekomst etc.
R124	Ik zou er graag over willen leren praten zonder gelijk emotioneel te worden.
R125	Relaties, intimiteit, normen en waarden.
R126	Vechtscheiding, geen contact meer met een ouder
R127	Effecten onderzoeken die het op mij heeft gehad en daaraan werken. Hoe gesprek aan te gaan met m'n ouders over datgene wat ik belangrijk vind
R128	Niet per se iets, meer dat je even je verhaal kwijt kan
R129	Over hoe ik er op belangrijke momenten in mijn leven mee moet omgaan. Mijn ouders praten nog steeds niet met elkaar en als ze al in de zelfde ruimte zijn ontstaan er spanningen en heb ik het gevoel dat ik ze allebei tevreden moet houden
R130	Familiegevoel

Bijlage X: Koppeling responsen onderwerp aan labels

Tabel 16.

Respons onderwerp met labels

Label	Genoemd door	Frequentie
Angst	R.1 R.74 R.78 R.88 R.122	5
De negatieve invloed op ouders	R.1 R.67 R.80 R.85	4
Omgaan met de stieffamilie	R.2 R.5 R.45 R.74 R.76 R.80 R.94 R.105 R.115	9
Woede	R.3	1
Verdriet	R.3 R.74	2
Invloed op partnerrelaties	R.6 R.10 R.12 R.22 R.40 R.48 R.106 R.123 R.125	9
De invloed die het op je als persoon heeft	R.7 R.11 R.15 R.16 R.17 R.32 R.36 R.41 R.50 R.55 R.60 R.67 R.68 R.76 R.77 R.78 R.114 R.120 R.127	19
Aandacht verdelen	R.8 R.28 R.30 R.40 R.57 R.108	6
Omgaan met keuzes die je in een scheiding moet maken	R.8	1
Omgaan met veranderende situaties	R.9 R.19	2
Een minder goede relatie hebben met één van de ouders	R.10 R.61 R.126	3
Samenkomsten van ouders	R.11 R.64	2
Verantwoordelijkheidsgevoel	R.12 R.20 R.43 R.62 R.111	5
Omgaan met wat je mist	R.13 R.99	2

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

Ouders negatief over elkaar tegen kind	R.14 R.54 R.75 R.109	4
Contact met vader	R.11 R.17 R.34 R.39 R.86	5
Traumatische gebeurtenissen	R.18 R.23 R.34	3
Ervaringen van anderen	R.21 R.66 R.70 R.95 R.101 R.110	6
Acceptatie/verwerking	R.22 R.26 R.29 R.41 R.49 R.52 R.56R.58 R.73 R.88 R.113	11
Hoe erover praten met brusjes	R.22	1
Hoe je als kind belast wordt	R.23	1
De periode voor de scheiding	R.24 R.102	2
Omgang ouders met kinderen	R.25 R.65 R.72	3
Dingen minder persoonlijk opnemen	R.27	1
Vieren van verjaardagen en feestdagen	R.28	1
Stress	R.30 R.31	2
Schuldgevoel	R.32 R.40 R.81 R.89	4
Tussen ouders in staan	R.33 R.40 R.45 R.100 R.108 R.111	6
De eigen emoties/ervaringen bespreken (kind centraal)	R.35 R.37 R.38 R.39 R.42 R.46 R.49 R.52 R.75 R.76 R.82 R.98 R.107 R.128	14
Je rol als kind	R.40 R.97 R.121	3
Loyaliteit	R.43 R.119	2

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

Omgang ouders met elkaar	R.44 R.47 R.54 R.65 R.72 R.118	6
Zelfbeeld	R.48 R.55 R.88	3
Opvoeding	R.48 R.72	2
Omgaan met ruzies	R.51 R.80 R.92	3
Liefde	R.54	1
Verplaatsen tussen ouders	R.54 R.72 R.76 R.92	4
Familiepatronen	R.55 R.64	2
Vertrouwen	R.59 R.88 R.90 R.122	4
Financiën	R.62 R.64 R.71 R.72 R.80 R.85	6
Het beste willen betekenen voor ouders	R.62	1
Contact onderhouden	R.63 R.71 R.113	3
Privacy	R.69	1
Grenzen aangeven	R.71 R.84 R.87 R.91 R.104 R.112 R.121	7
Nieuwe rol in het gezin	R.74 R.91	2
Puber kunnen zijn	R.74	1
Concentreren op school	R.74	1
Wonen met één ouder	R.76	1
Onzekerheid	R.79 R.122	1

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

Bemoeienis van familie	R.83	1
Op kamers wonen	R.85 R.117	1
Ouders die erge dingen hebben gedaan	R.85	1
Omzetten in leermoment	R.87	1
Onpartijdig zijn	R.96	1
Brusjes die er minder last van hebben	R.96	1
Niet iedereen begrijpt je situatie	R.96	1
Druk opgelegd door ouders	R.97	1
Loslaten	R.112	1
Verskillend gevoel bij ouders	R.116	1
Verlatingsangst	R.122	1
Relatie met ouders	R.123	1
Onzekerheid over toekomst	R.123	1
Erover praten zonder emotioneel te worden	R.124	1
Vechtscheiding	R.126	1
Gesprek aangaan met ouders	R.127	1
Ermee omgaan op belangrijke momenten	R.129	1

JONGVOLWASSENEN EN DE OUDERLIJKE SCHEIDING

Familiegevoel	R.130	1
---------------	-------	---